

Голас Радзімы

№ 4 26 студзеня 1995 г. Выдаецца з 1955 г.
(2406) Цана 100 рублёў.

ПАГАВОРЫМ ПА ШЧЫРАСЦІ

НЕЛЬГА НЕГРА ВІНАВАЦІЦЬ, ШТО ЧОРНЫ, альбо ЧАМУ МЫ ТАК ЖЫВЁМ

Сённяшні наш субсяседнік -- Леанід ДЗЕЙКА, дэпутат Вярхоўнага Савета Беларусі, член парламенцкай апазіцыі, член Грамады, адзін з тых, хто кіраваў Беларускім згуртаваннем вайскоўцаў (цяпер гэтая арганізацыя ўладамі забаронена), па адукацыі -- інжынер-электронік. Да выбарнага ў парламент жыў і працаваў у Клецку.

— Спдар Дзейка, можа тады пачнём размову з аналізу нашай ментальнасці...

— Дарэчы, гэтае цікавае слова ментальнасць запусціў у шырокі парламенцкі ўжытак Зянон Пазыняк, як, між іншым, і слова легітымнасць...

— І ўсё ж такі, ці існуе нейкая асобая беларуская ментальнасць -- ад Бога, ад прыроды, якая і прадвызначае ўсё, што сёння з намі адбываецца?

— Безумоўна, усе мы -- стварэнні Божыя, пад Богам жывём і пад Богам ходзім. Але нельга ж усё на Бога і звальваць. У тым ліку і некаторыя, сапраўды неад'емныя рысы беларусаў.

На першы погляд, можа здацца: мы нейкія аб'якавыя звонку, але ж у душы

спдар Дзейка -- прыхільнік беларускай нацыянальнай ідэі, беларускай дзяржаўнасці, шчыра цікавіцца гісторыяй і культурай сваёй краіны і народа, разам з тым ён прафесійна займаецца палітыкай і таму імкнецца глядзець на падзеі і з'явы беларускай рэчаіснасці без ружовых акулараў, рэальна і цвяроза.

беларусы разумеюць усё даволі дакладна. Проста ёсць такая ў нас рыса -- у вачах іншых не хочацца выглядаць найўнімі ці крыху смешнымі. Можа таму большым аўтарытэтам у нас лічыць сябе той, хто сцвярджае: маўляў, усё роўна нічога не будзе, усё роўна ўсё прападзе, усё роўна крадуць, няма праўды і нічога няма... Жыццё -- такая рэч, што калі чалавек так кажэ, то ў яго мала шанцаў не мець рацыі: радасці таму і з'яўляюцца радасцямі, што яны не частыя. Беларусы гэта добра разумеюць і ў адпаведнасці з такім разуменнем і паводзяць сябе. Але адчуванне, што ментальнасць беларуская нейкая крыху затарможаная, унутраная, праваквае некаторых нашых суседзяў на дзеянні, накіраваныя на тое, каб беларусаў і Беларусь паціху "прыбраць да рук".

— Можа, так адбываецца таму, што ў нашым светаадчуванні сапраўды існуе нейкая правінцыяльнасць, якая якраз і падштурхоўвае да такіх дзеянняў у дачыненні да беларусаў?

— Мне здаецца, усё закладзена трагічным гістарычным вопытам Беларусі і яе народа. Колькі ўжо разоў адбывалася так, як пісаў адзін рускі класік: "К мечам рвануліся нашы рукі, но лишь оковы обрели". Чамусьці заўсёды атрымлівалася, што ўспед за надзеямі для беларусаў наступалі вялікі перыяд заняпаду, расчаравання. Гэта не магло не адбіцца на нас. Але людзі, якія бачаць, разумеюць развіццё гістарычных падзей і працэсаў, імкнуцца дзесці да іншых, што не можа ўвесь час існаваць на месцы Беларусі нейкая "чорная дзірка". Разам з тым, каб нарэшце да канца ўсвядоміць такія паняцці,

як дзяржаўнасць, самастойнасць, трэба гэтых людзей не толькі разбудзіць, але і ім самім набрацца нейкай смеласці, нейкага адчаю, ці што...

— Ці можна "набрацца" таго, чаго магчыма не існуе?

— Але ж калі не гаварыць пра гэта, то шлях будзе толькі адзін -- уніфікацыя.

[Заканчэнне на 3-й стар.]

АДЗЕННЕ ДЛЯ "СЯБРОЎ"

СКАРБЫ ЦЭНТРА "СКАРБНІЦА"

Пачатак размовы з дырэктарам Цэнтра беларускіх народных рамёстваў "Скарбніца" Мікалаем Тарлецкім пачаўся нетрадыцыйна. Першым пытанне задаў не карэспандэнт, а дырэктар: "Ці глядзелі вы па тэлебачанні праграму "Залатая ліра"?

Так, мне ўдалося паглядзець яе ад пачатку да канца. Атрымаўшы сцвярджальны адказ, Мікалай Пятровіч зноў спытаў: "Магчыма, вы звярнулі ўвагу на адзенне ансамбля "Сябры"?"

Звярнуць то звярнуў. Нічога не скажаш: касцюмы прыгожыя, модныя. Але пры чым тут цэнтр рамёстваў?

Аказалася, што ён мае да артыстаў самае непасрэднае дачыненне. Гэта "Скарбніца" прапанавала ансамблю апрануцца ў адзенне, распрацаванае і пашытае ёю! Зусім нядаўна тут прынялі заказ на касцюмы і ад знакамітых "Харошкаў".

[Заканчэнне на 8-й стар.]

ПАДЗЕІ ЛЮДЗІ ФАКТЫ

ПАДЗЕІ ЛЮДЗІ ФАКТЫ

ПАДЗЕІ ЛЮДЗІ ФАКТЫ

ПЕРАД ВЫБАРАМ

БЛОК ДЭМАКРАТАЎ

Аб стварэнні перадвыбарчага блока дэмакратычных сіл заявілі прадстаўнікі Беларускай сацыял-дэмакратычнай грамады, Беларускай сялянскай партыі, Беларускай хрысціянска-дэмакратычнай партыі, Партыі Беларускага народнага фронту "Адраджэньне", Нацыянальна-дэмакратычнай партыі Беларусі.

Блок утвараецца тэрмінам на 5 гадоў і захоўвае асноўныя прынцыпы сваёй дзейнасці на працягу работ нававыбранага Вярхоўнага Савета.

На час выбарчай кампаніі на базе перадвыбарчага камітэта БНФ ствараецца адзіны каардынацыйны орган для забеспячэння вылучэння па кожнай акрузе аднаго лепшага кандыдата ў дэпутаты з ліку сяброў вышэйназваных партый.

Кожная партыя, якая правядзе ў склад новага Вярхоўнага Савета неабходную для стварэння фракцый колькасць дэпутатаў, будзе мець права ўтварыць яе для абароны і рэалізацыі сваіх праграмных мэт.

САЦЫЯЛЬНА-ПСІХАЛАГІЧНЫЯ ЦЭНТРЫ

Пяць сацыяльна-псіхалагічных цэнтраў для пацярпелых ад чарнобыльскай катастрофы адкрыла ЮНЕСКА ў некаторых раёнах Расіі, Украіны і Беларусі. Адзін з іх размешчаны ў пасёлку Стрэшын Жлобінскага раёна.

Сёння ў Стрэшыне пражывае 1 500 чалавек. У асноўным гэта эвакуіраваныя з забруджаных радыяцыйнай тэрыторыі Гомельшчыны. Сацыяльна-псіхалагічны цэнтр, разлічаны на дзяцей і дарослых, -- новае для чарнобыльцаў паняцце. У адрозненне ад медыцынскіх устаноў тут лечаць не арганізм чалавека, а яго зраненую душу, якая перанесла так многа цяжару: страх перад небяспекай захварэць, пераезд на новае месца жыхарства, хваляванне за здароўе дзяцей і блізкіх і іншыя стрэсы.

НА ЗДЫМКУ: цэнтр сацыяльна-псіхалагічнай рэабілітацыі ў пасёлку Стрэшын.

"На жаль, немагчыма аднесці ў актыў дзейнасці цяперашняга ўрада тое, што яму не ўдалося знізіць інфляцыю. Хаця прэзідэнцкай Праграмай неадкладных мер па вываду рэспублікі з крызісу і праграмай, прадстаўленай Міжнароднаму валютнаму фонду, меркавалася ў снежні 1994 года выйсці на ўзровень 10 працэнтаў. У мяне пакуль няма дакладных даных аб узроўні інфляцыі ў снежні, але зусім відавочна, што гэты паказчык быў значна вышэйшы.

Узровень існуючых інфляцыйных працэсаў у першую чаргу звязаны з дэфіцытам плацёжнага балансу. У 1995 годзе даны паказчык ацэньваецца ў 800 мільянаў долараў. Безумоўна, без збалансаванасці знешняга гандлю нам не ўдасца стабілізаваць курс нацыянальнай валюты. Увогуле, я разглядаю гэта як галоўную прычыну інфляцыі, росту цен.

Урад можа ў любы момант рэзка знізіць разрыв плацёжнага балансу. Але толькі за кошт згортвання сацыяльных і прыраўнаваных да іх праграм. Але хіба можна цяпер яшчэ больш уразаць выдаткі на культуру, ахову здароўя, пенсійнае забеспячэнне? Па-мойму, далей ужо няма куды.

Увогуле, лічу, што жыццёвы ўзровень у Беларусі вельмі нізкі, і не згодны з тымі кіраўнікамі, якія, адстойваючы процілеглы пункт гледжання, прыводзяць довад: за папярэдні месяц на руках у насельніцтва засталася 200 мільярд даў беларускіх рублёў. Гэта не ва ўсяго насельніцтва, а ў асобных яго прадстаўнікоў! А ў большасці людзі маюць вельмі нізкі жыццёвы ўзровень.

Дэфіцыт плацёжнага балансу патрабуе знешняга фінансавання. Без яго мы ніяк не забяспечым баланс расходаў і даходаў, ніколі не спынім падзенне курсу беларускага рубля. Урад змог знайсці адпаведныя рэсурсы".

(З інтэр'ю Міхаіла МЯСНІКОВІЧА, віцэ-прэм'ера Беларусі агенцтву "Інтэрфакс").

З ПРЭЗІДЭНЦКАЙ КАНЦЫЛЯРЫІ

ВЕРНУТЫ НА ДАПРАЦОЎКУ

Прэзідэнт Беларусі Аляксандр Лукашэнка падпісаў прыняты парламентам 21 снежня Закон "Аб Вярхоўным Савеце Рэспублікі Беларусь" і вярнуў яго з заўвагамі і прапановамі на дапрацоўку. Гэта першы выпадак, калі кіраўнік дзяржавы і парламентарый разышліся ў думках па прычыне законапраекта. Зрэшты, пры абмеркаванні гэтага пытання некаторыя дэпутаты выказалі занепакоенасць, што Аляксандр Лукашэнка расцэніць "сацыяльныя гарантыі", дадзеныя сабе дэпутатамі, як прывілеі. Так яно і адбылося.

Але калі па выніках паўторнага абмеркавання не менш дзвюх трацей дэпутатаў прагаласуюць за раней прынятае рашэнне, то Аляксандр Лукашэнка будзе вымушаны на працягу трох дзён падпісаць гэты законапраект, паколькі менавіта такія правілы вызначае Канстытуцыя.

ПЕРАД НЕБЯСПЕКАЙ

КАМІТЭТ У АБОРОНУ МОВЫ

Створаны Беларускі каардынацыйны камітэт па абароне беларускай мовы. У яго ўвайшлі, акрамя Таварыства беларускай мовы імя Ф. Скарыны, шэраг грамадскіх арганізацый, прафсаюзаў і партый.

Пытанне мовы -- пытанне жыцця і смерці нацыі, гаворыцца ў заяве Камітэта. Выступленне ў любой форме супраць беларускай мовы -- гэта агрэсія супраць беларускай нацыі. Даводзім да ведама ўсіх, што ў Беларусі ёсць людзі, якія абароняць беларускую мову і нацыю ўсім магчымымі сродкамі.

Той, хто змагаецца супраць беларускай мовы, штурхае краіну да грамадзянскай вайны. Гэты чалавек -- або вар'ят, або самагубца, або амаральны авантурнік.

Камітэт звярнуўся да грамадзян краіны з заклікам паведамляць пра ўсе факты спробаў парушыць Канстытуцыю нашай краіны і статус дзяржаўнасці беларускай мовы з боку дзяржаўных чыноўнікаў у пракуратуру.

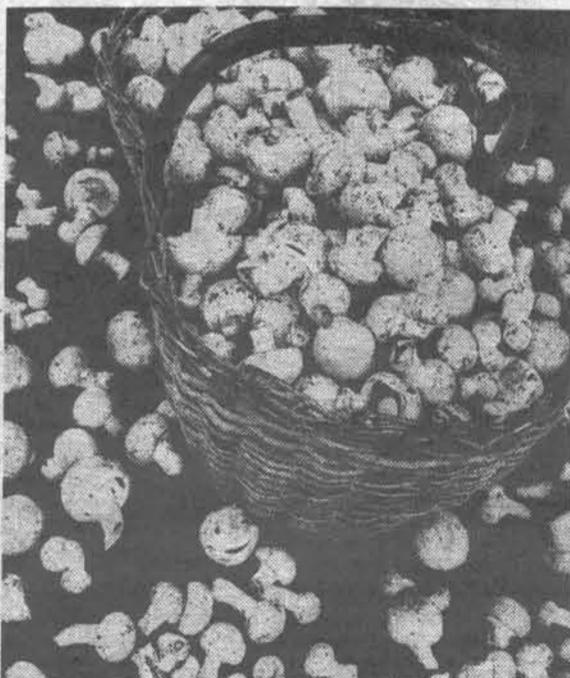
ДАРАГІ ПАДАРУНАК

ЖАРТАЧКІ З "САМІНАМ"

Праваахоўныя органы рэспублікі пачалі расследаванне па факту продажу ракетнага паліва "самін" пад выглядам прамысловага.

Ракетнае паліва "самін" падлягае вывазу ў Расійскую Федэрацыю з расфарміраваных і выведзеных расійскіх воінскіх часцей, часова размешчаных на тэрыторыі Рэспублікі Беларусь. Аднак у фірме "Істок", якая абавязала не толькі транспартаваць гэты кампанент, але і утылізаваць яго, не выкарыстоўваючы па прамому прызначэнню і не перадаючы трэцім асобам, адгрузіла на некаторыя беларускія прадпрыемствы некалькі чыгуначных і аўтамабільных цыстэрнаў моцнатаксічнага "саміна" пад выглядам прамысловага паліва. Пры гэтым былі груба парушаны ўмовы транспарціроўкі, захоўвання і аховы ядвітага кампанента. Адсутнічалі і спецыяльныя меры аховы рабочых, якія праводзілі разгрузку. У выніку некалькі чалавек атрымалі хімічныя апекі.

ЦІ НЕ АПОШНІ РАЗ?

Шампіньённы комплекс калгаса "Чырвоны Сцяг" Баранавіцкага раёна -- сучаснае прадпрыемства, аснашчанае складанай тэхнікай. З пускам яго сем год назад рэспубліка атрымлівала ў год да 500 тон далікатэснай прадукцыі. Цяпер, не вытрымаўшы фінансавана прэса, унікальнае прадпрыемства пачынае згортаваць сваю дзейнасць. Ужо не працуе галавіна камер, дзе вырошчваюцца грыбы. І можа здарыцца, што гэты новы год і Калядныя святы былі апошнімі, калі беларускія шампіньёны стаялі на святочных сталах.

НОВЫЯ ВЫРАБЫ

Першую партыю каляровых тэлевізійных прыёмнікаў выпусціў Брэсцкі электратэхнічны завод сумесна з адной з буйных польскіх фірм "Курціс-электронікс".

На прадпрыемстве за паўгода змаглі наладзіць зборку сучасных тэлевізараў, якім у рэспубліцы няма аналагаў. Цяпер поўным ходам ідзе рэканструкцыя цэхаў пад новую вытворчасць. А ў цэнтральных магазінах Брэста, куды паступілі тэлевізары, вылучаецца пакупніцкі попыт. Першыя апытанні паказалі, што навічка знойдзе свайго спажыўца.

НА ЗДЫМКУ: спецыялісты заводу, якія ўдзельнічалі ў зборцы першай партыі тэлевізараў "Курціс". (Злева направа) начальнік службы якасці Васіль СОІК, майстар участка Тадэвуш ЗАКІШЭУСКІ, тэхнолаг Пётр АМЕЛЬЯНОК, слесар-зборшчык Дзмітрый ВІННІК і рэгуліроўшчык радыёапаратуры Васіль ФЕЛЬДШАРУК з новай прадукцыяй.

ЛЫЖКА ДА АБЕДУ

БЕЛАРУСКІ ФОНД СОРАСА — МУЗЕЮ ЧЭРСКАГА

Географы ўсіх краін свету, чытаючы лекцыі ва Усходняй Сібіры, сцвярджаюць: з Байкала выцякае толькі адна рака -- Ангара, упадаюць жа ў возера 333 малыя і вялікія рэчкі. Але мала каму вядома, што гэты падлік зрабіў наш зямляк, выдатны географ XIX стагоддзя Ян Дамінікавіч Чэрскі (1845-1892).

Ян Чэрскі праславіўся сваімі даследаваннямі ў геалогіі, гідраграфіі, палеанталогіі і іншых галінах навукі. Імя Чэрскага нанесена на карты свету ў назвах геаграфічных аб'ектаў Усходняй Сібіры.

У маі 1995 года спаўняецца 150 гадоў з дня нараджэння вядомага даследчыка. Музею Чэрскага, які знаходзіцца на радзіме вучонага, у вёсцы Валынцы на Віцебшчыне, па ініцыятыве Віцебскага аддзялення Беларускага фонду Сораса выдзелена 10 тысяч долараў на абнаўленне і расшырэнне экспазіцыі, а таксама на правядзенне навукова-даследчых работ.

ВЕСТКІ АДУСЮЛЬ

МЕДЫЦЫНСКІЯ работнікі Гомельскага медыка-генетычнага цэнтра навучыліся вырошчваць эмбрыёны ў прабірках і падсаджаць іх жанчынам, якія па розных прычынах не могуць зацяжарыць. Замежныя спецыялісты сцвярджаюць, што новую справу гамялячане за сваю і на добрым узроўні.

ХЛЕБ са сваёй печы маюць на сталае старыя Русаковічы -- пенсіянеры з вёскі Старыя Дарогі аднайменнага раёна. Дарагоўля прымусіла іх вярнуцца на пяць дзесяць год назад -- да натуральнай гаспадаркі: сваё жыта, свая печ, свой хлеб.

ПЕРШЫЯ чатыры тысячы трактароў "Беларусь", пастаўлены летась у Пакістан, атрымалі станоучыя ацэнкі і спецыялістаў, і сялян. Падпісаны кантракт на пастаўку яшчэ 9 тысяч трактароў мінскага заводу.

ПРАФЕСІЯ таксіста стала ў Беларусі надта небяспечнай. Каб абараніць вадзіцеляў таксі, Дзяржінспекцыя працы звярнулася да Міністэрства транспарту і камунікацыі з просьбай паспрыяць у распрацоўцы тэхнічнай дакументацыі для вытворчасці вопытных узораў легкавых аўтамабіляў-таксі з абгароджаным рабочым месцам.

ДЛЯ ЖЫХАРОЎ Друскінінкая і Ратніцкай аплінікі Варэскага раёна Літвы, дазволена бязвызавы ўезд на тэрыторыю Рэспублікі Беларусь. Гэта будзе палегка для тых, хто працуе ці вучыцца ў Беларусі, мае тут сваякую.

ЭКНАМІЧНЫ часопіс "Деловой вестник" прысудзіў тытул "Чалавек года-1994" старшыні Партыі Народнай згоды Генадзію Карпенку і прэзідэнту канцэрна "Амкадор" Васілю Шлындзікаву. Дарэчы, чалавекам 1993 года "Деловой вестник" назваў Біла Клінтана, Прэзідэнта ЗША.

Калектыў рэдакцыі газеты "Голас Радзімы" выказвае глыбокае спачуванне супрацоўніцы газеты КАЗЛОВАЙ Ірыне Канстанцінаўне ў сувязі з напатакушым яе горам -- смерцю МАЦІ.

Красавіцкая ноч 1986 года. Водар квітнеючых садоў. Каравулу спецыялізаванай пажарнай часці нумар шэсць нават і не снілася, што за колькі гадзін здарыцца трагедыя сусветнага маштабу.

Сігнал трывогі. Паступіла ведаманне аб пажары на Чарнобыльскай атамнай электрастанцыі. І тады 28 маладых, моцных і мужных хлопцаў паімчаліся да месца здарэння.

На мяжы чалавечых магчымасцяў змагаліся яны з агнём на 70-метровай вышыні машыннага аддзялення атамнага рэактара.

І ў найбольш небяспечных месцах быў хлопец з Брагіншчыны Васіль Ігнаценка. Сябры-пажарныя не вытрымлівалі напружання, гублялі прытомнасць. А Васіль усё адужаў.

Пажарныя перамаглі агонь. Не дазволілі яму ахапіць суседні трэці блок.

Пасля той трагічнай ночы нядоўга пражыў Васіль Ігнаценка. Скасіла хлопца радыяцыя. І асірацела хата, што на вуліцы Кастрычніцкай у Беразіно, дзе цяпер жывуць бацькі героя, якому было ўсяго 25 гадоў. Але не забылі пра іх сябры Васіля, яго саслужыўцы. Не забылі нават чужыя людзі, яны прыходзяць сюды, каб спагадаць гору бацькоў Васіля -- Таццяны Пятроўны і Івана Тарасавіча Ігнаценкаў, дапамагчы хто чым можа.

НА ЗДЫМКУ: віцэ-прэзідэнт асацыяцыі “Шчыт Чарнобыля” генерал-маёр міліцыі С. САЗАНКОУ, старшыня фонду “Дзеці Чарнобыля”, народны дэпутат Рэспублікі Беларусь Г. ГРУШАВЫ і начальнік штаба Галоўнага ўпраўлення ваенізаванай пажарнай службы МУС падпалкоўнік А. РАКАУ наведвалі сям’ю Ігнаценкаў і ўручылі калядныя падарункі. Цяпер бацькі Васіля будуць таксама атрымліваць штомесячную грашовую дапамогу.

Фота Алены ПУСТАВОЙЦЕНКА.

[Заканчэнне. Пачатак на 1-й стар.]

НЕЛЬГА НЕГРА ВІНАВАЦЬ, ШТО ЧОРНЫ, АЛЬБО ЧАМУ МЫ ТАК ЖЫВЁМ

У выніку чалавек быццам бы і на сваёй зямлі, і нават у сваёй дзяржаве, але называць яе будзе не краінай, а так, як у нас цяпер — “наша рэспубліка”, у такім чыста савецкім кантэксце.

Сам я па натуре хутчэй псіміст, але ўсё-такі лічу: нешта трэба рабіць. Неж пачуў выраз: нельга на негра крыўдзіцца, што чорны — ён такі ад прыроды. Вось мабыць і беларусаў трэба ўспрымаць такімі, якія яны ёсць, і мірыцца нават з такімі іх рысамі, як адсутнасць патрэбнага ўзроўню самапавагі, такой, якая існуе ва ўкраінца, летувіса, паляка. Гэта таксама наша сённяшняя нацыянальная рэчаіснасць. Гісторыя беларуская такая, лёс беларускі такі, што ўсе працы ў нас будуць развівацца звалючым шляхам, шляхам лавіравання...

— Такім чынам, усё, што мы маем сёння, заканамерна?

— Гэта расплата за тое, што рабілася стагоддзямі. На маю думку (хаця я гісторык непрафесійны, толькі аматар), некаторыя гістарычныя павароты рабіліся нам не ў той бок: заўсёды мы далучаліся да нейкай большасці і чамусьці баранілі інтарэсы гэтай большасці, мала таго, лічылі гэтыя інтарэсы сваімі. Потым непазбежна наступала разуменне, што ўсё-такі ў нас крыху іншыя інтарэсы. Неж не ўдаецца Беларусі стаць самай на сабе. Яна заўсёды на нечым баку.

— Нярэдка ў жыцці гэта рэцываецца як прыкмета слабасці...

— Хутчэй тут больш магутныя вонкавыя ўплывы з боку суседзяў: спачатку дамінаваў заходні фактар, потым усходні. Але сярод вынікаў такой павучальнай і даволі крыўднай гісторыі ёсць і “станоўчы”: Беларусі сёння нічога не можа прад’явіць тэрытарыяльны прэтэнзіі. І ўжо вось тут нараджаецца ўсведамленне: нас абрэзалі па самым вонкі, далей няма куды, тое, што ёсць, — наша, мы тут жывем так, як хочам, няхай не зусім добра, не зусім багата, але ж не ўсе адразу. Калі гэтае разуменне пераможа поўнасцю, тады справа нацыянальнага адраджэння зрушыцца, і з’явіцца гарантыя для ўсёй Беларусі.

— Вы ўпэўнены, што тэрытарыяльныя прэтэнзіі да Беларусі выключаны?

— Калі яны ўзнікнуць, то гэта ўжо будуць хутчэй не прэтэнзіі, а імкненне розных дзяржаў уцягнуць Беларусь у сферу свайго ўплыву ці інкарпараваць Беларусь у постсавецкую імперыю, якая імкніцца адраджацца. Для беларусаў доўга будзе яшчэ актуальным пытанне: з кім мы? Для большасці нашых людзей непрывычна раптам аказацца

без нейкай падпору. Наогул, для савецкага народа было натуральным: гайку робім тут, разьбу рэжам на Далёкім Усходзе, зашрубавваем недзе ў Ташкенце — і ўсё добра. Калі гэта знікла, а жыцц адначасова стала горш, людзі сталі другое разглядаць, як вынік першага. Незалежнасць дасталася нам настолькі невялікай цаной, што можа таму не ўспрымаецца многімі як сапраўдная каштоўнасць. Нас літаральна вышчупілі ў незалежнасць. Паважаныя старэйшыя расійскія браты не раз падкрэслівалі, што Дэкларцыю аб незалежнасці Беларусі прыняла праз паўтара месяца, як Расія абвясціла аб сваёй незалежнасці. Нам проста не было куды ўжо падзецца.

— Але, як кажуць, “нельга даць тое, чаго не просіць”. Ці не адбываецца нешта падобнае і з нашай дзяржаўнай незалежнасцю: не выпелі мы яшчэ для яе?

— Прасілі ці не прасілі — тут складана сказаць, бо большасць людзей глядзела на ўсе гэтыя глабальныя працэсы праз нейкія бытавыя акулярны. Але існавала частка грамадства (звычайна тыя, хто меў доступ да гістарычных ведаў), прадстаўнікі якой разумелі тэндэнцыю гістарычных падзей і развіцця дзяржаў нават на працягу стагоддзяў. Так складалася, што менавіта гэтыя людзі сталі носбітамі беларускай дзяржаўнай ідэі, ідэі незалежнасці. Вось глядзіце, як атрымалася з сімваламі... У 91-м годзе сесія Вярхоўнага Савета зацвердзіла...

— Наўздзіў лёгка...

— Так, наўздзіў лёгка зацвердзіла новую дзяржаўную сімваліку. За гэтае рашэнне галасавала нават і пракамуністычная парламенцкая большасць. Простыя людзі таксама ў масе сваёй успрынялі перамену аб’явава. Але прайшоў час, і паступова да новай сімвалікі многія прывыклі, моладзь амаль цалкам успрыняла яе. Я не памятаю, каб у савецкія часы шаферы ўпрыгожвалі свае аўтамабілі выявамі тагачаснага бэсэсраўскага сцяга або герба ці на стадыёнах размахваўлі сцягамі бальшчыкі. Цяпер бел-чырво-на-белае палотнішча — неад’емны аtryбу́т падтрымкі сваёй каманды. Можна сказаць, што ўсё гэта дробязі. Так, але гэтыя дробязі ёсць адначасна і праявы

нашага жыцця, сведчанні таго, што цяперашнія беларускія гербы і сцяг пацху, але арганічна ўваходзяць у наша жыццё. І зараз ужо смешна выглядаюць патугі тых асоб, хто галоўнай мэтай свайго жыцця бачыць вяртанне старой савецкай сімвалікі. Гэтыя людзі звычайна раней займалі высокія пасады і ў дзяржаве, і ў войску, а найбольш на розных “ідэалагічных франтах”. Прысвоіўшы сабе манопольнае права гаварыць ад імя мільёнаў суграмадзян, на самай справе яны прадстаўляюць толькі невялікую групу жыхароў Беларусі. Мільёны людзей, у першую чаргу, хвалююць зусім іншыя праблемы: як бы палепшыць медыцынскае абслугоўванне, сацыяльнае забеспячэнне, гандаль, павысіць пенсіі. І можа толькі аднаго з тысяч турбуе аднаўленне сімвалікі, і то, мне здаецца, ён хутчэй толькі пабурчуе і забыўся пра гэта. Але ж не даюць забыцца... Вось апошні прыклад: Вярхоўны Савет уключыў у парадак дня разгляд пытання аб аднаўленні сёмага лістапада, як дзяржаўнага свята. Ну хіба не смешна? Але, здаецца, мы крыху адышлі ад тэмы размовы.

— Зусім не. Бо тое, што вы казалі, — розныя праявы адной і той жа сённяшняй вялікай праблемы — згортвання самай ідэі нацыянальнага і дзяржаўнага развіцця Беларусі.

— Скажам так, сёння з-за складаных умоў назіраецца пэўны адкат у яе развіцці.

Я нават разумю тых людзей, хто не мае адпаведнага адукацыйнага ўзроўню альбо спыніўся ў сваім адукацыйным працэсе — ім цяжка дакладна зразумець некаторыя рэчы, але ж тады няхай бы яны не перашкаджалі іншым, тым, хто глыбока, усур’ёз успрымае тую дзяржаўную палітыку, што на пэўным этапе пачала паступова складацца ў дачыненні да нацыянальнага адраджэння, мовы, культуры, спрыяла аднаўленню таго, што ледзь-ледзь не было страчана навакі.

— Цяпер сітуацыя з беларускай мовай і культурай складаецца так, што мы рызыкуем зноў аказацца там, дзе былі пяць-дзесяць гадоў назад.

— Так. Але ўсё ж хочацца спадзявацца, што гэтага не здарыцца. Ну павінны ж, нарэшце, вышэйшыя дзяржаўныя чыны, якіх людзі падтрымалі, з якімі звязалі надзею на наваўдзненне парадку ў дзяржаве, на палітычнае жыццё, дабрабыт, а замест гэтага маюць толькі бяскоўнасць нападкі на беларускую мову, культуру, павінны ж тыя

дзеячы калі-небудзь зразумець, што так нельга, што трэба ж калі-небудзь спыніцца і надаць больш увагі і намаганняў выкананню сваіх перадавыбарных эканамічных абяцанняў. А пытаннямі моўнага і культурнага адраджэння няхай бы займаліся тыя, хто ў іх разбіраецца.

— Але ж, на жаль, у сваіх антыбеларускіх “моўна-культурных даследах” наша цяперашняе кіраўніцтва знаходзіць падтрымку ў значнай частцы насельніцтва. Зноў спрацоўвае славетная беларуская ментальнасць?

— Хутчэй постсавецкая ментальнасць.

Мне здаецца, што нашых кіраўнікоў таксама можна зразумець: абяцана ж народу шмат, а пэўны зрухаў да лепшага пакуль не назіраецца. Сумна, што разам з тым прэзідэнт выбраў сваім “ідэалагічным” лозунгам: я — адзін за народ, а ўсе астатнія, тыя, што праігралі, аб’ядналіся супраць мяне, адзінага народнага прэзідэнта, і ўсімі сіламі перашкаджаюць. Калі гэта слухаеш, то першы раз можна паверыць, але калі чуеш такія абвінавачванні зноў і зноў, то нават самы найўны чалавек зразумее, што тут нешта не тое.

— Мне здаецца, апошнім часам асабліваю непрыязнасць прэзідэнт выказвае ў адрас БНФ.

— Так, але сітуацыя тут складаная нават парадасальна: камуністы абвінавачваюць прэзідэнта ў тым, што ён нібыта ў сваёй палітыцы праводзіць лінію БНФ.

Але я лічу, што паміж сённяшнім беларускім кіраўніцтвам і тым, што было дагэтуль, прынцыповы розніцы няма. Яны — галінкі аднаго дрэва. Толькі маладзёшыя і больш напорыстыя здолелі адціснуць крыху згубіўшых разваротліваць старэйшых папярэднікаў. Але ні тыя, ні іншыя не ў стане ажывіць грамадства і дзяржаву. Як Вячаслаў Францавіч, так і Аляксандр Рыгоравіч эксплуатауюць адны і тыя ж лозунгі: “голаду мы не дапусцім”, “холаду мы не дапусцім”. Ну а калі ўжо будзе зусім увачавідкі эканамічны тупік, то, думаю, з’явіцца апошні, рэзервовы лозунг — “толькі б не было вайны”, тым больш наш неспакойны “старэйшы брат” увесь час паказвае, што вайну можна распачаць там, дзе, здавалася б, проста немагчыма: нават унутры сваёй дзяржавы. Дзіўна, хутка ўжо пойдзе на пенсію людзі, якія нарадзіліся

пасля вайны (амаль пяцьдзесят год жывём у міры), а нашы ўлады ўсё трымаюць нас у страху і напружанні ваеннай пагрозай. Цяпер, як і раней, кіраўніцтва імкнецца захаваць за сабой самае галоўнае — размеркавальную функцыю, прычым метадамі выключна адміністрацыйна-аўтарытарнымі. Яскравы прыклад таму, а фактычна прыклад недаверу народу, стварэнне вядомай прэзідэнтскай “вертыкалі”. Атрымліваецца так, што народу хапіла розуму выбраць добрага прэзідэнта, але выбраць сабе кіраўнікоў у гарадах і раёнах людзі не ў стане, прэзідэнт усіх назначае сам.

У дадатак да гэтага як кіраўніцтва Кебіча, так і кіраўніцтва Лукашэні эксплуатавалі і эксплуатауюць адны і тыя ж міфы: першы — разарвання эканамічнай сувязі; другі — у нас нічога свайго каштоўнага няма і трэці — нас нідзе не чакаюць. Скажу толькі пра адно. Наогул, тыя дзяржавы, якім выпала ўсталявацца недзе на нафце, золата, уране і г.д., невадомата і яшчэ шчаслівыя ад гэтага: яны заўсёды знаходзяцца пад пільнай увагай суседзяў і нават робяцца аб’ектамі агрэсіі. Можна прыгадаць Кувейт, сёння — тую ж Чачню. Дзяржавы, якія не маюць вялікіх прыродных рэсурсаў, жыццё вымушае знаходзіць сваю нішу ў навукова-тэхнічнай вытворчасці.

— Але каб знайсці тую нішу, трэба ўсім нам адчуць патрэбу быць у нечым першымі, лепшымі за іншых.

— Так, і трэба цаніць “мазгі” сваёй краіны. Бо калі гэтага няма, робіцца стайка на кайло, кірку, тачку... І што нас нідзе не чакаюць. А каго чакаюць? Ніводнай краіне ні на адным рынку збыту не падносяць хлеб-соль. Сваё месца пад сонцам трэба знайсці самім і яшчэ даказаць сваё права на яго. А калі здолеем гэта зрабіць, то і адносіны да нас будуць зусім іншымі. Але перш-наперш трэба самім сябе паважаць і высока цаніць.

— Дзякуй, Леанід Іванавіч, за размову. Здаецца, гэта яе бясконца. Але галоўнае, каб урэшце быў нейкі плён.

— А я, выкарыстоўваючы выпадак, праз газету хачу перадаць словы прывітання усім нашым землякам, усім, з кім сустракаўся падчас нядаўняй паездкі ў Злучаныя Штаты Амерыкі.

Гутарку вяла Галіна УЛЦЕНАК.

БЕЗ ІДЭАЛІЗАЦЫІ І АЧАРНЕННЯ

ЯК СЛУЧАКІ БАРАЊІЛІ СВОЙ ДОМ

З'езд Слуцкіны адбыўся 15-16 лістапада ў Слуцку ў доме Э.Вайніловіча, фундатора Чырвонага касцёла ў Мінску. У зале панавалі святочныя настроі.

Па выніках галасавання ў прэзідыум высокага сходу былі абраны В.Русак (старшыня), П.Жаўрыд, У.Пракулевіч, У.Дубіна і Урбановіч (сакратары). А.Паўлюкевіч паспрабаваў пратэставаць, але другое галасаванне не змяніла складу прэзідыума. (Па выніках першага галасавання ў склад прэзідыума ўвайшлі тыя ж людзі, толькі старшынёй спачатку быў абраны П.Жаўрыд.

Увесь першы дзень гучала інфармацыя з месцаў. (Як зведчы У.Пракулевіч, пратаколы з'езда былі ў яго адабраны падчас арышту польскімі жандармамі ў красавіку 1921 года ў Вільні). Спачатку адчувалася некаторая стрыманасць і асцярожнасць з прычыны нявызначанасці становішча, але ўсе мацней выказвалася думка аб неабходнасці самастойнага гаспадарання ў сваім доме. Вялікае абурэнне выказалі сяняне шматлікімі павіннасцямі: вайсковай, коннай, працоўнай, харчовай і г.д. Разбурала гаспадарку харчазверстка на бульбу, мяса, масла, яйкі, воўну. Харчатрады бралі як мага больш. Узамен нічога. Адзін за адным выступалі пакрыўджаныя сяняне, выказваліся супраць чужой улады і толькі за тую, якую самі выбіраюць.

У парадку другога дня з'езда стаялі даклад Нацкамітэта і пытанне сучаснага моманту. З дакладам выступіў доктар А.Паўлюкевіч, які далажыў прысутным аб ходзе падрыхтоўкі ваеннай акцыі. Гарачую агітацыйную прамову трымаў паручнік Мацелі, заклікаў не марудзіць, разварнуць фронт супраць бальшавікоў. Катэгорычна супраць баявой акцыі, як бясэсавай і крывавай, выказаўся Няронскі, дэлегат з Вызны. (Не блытаць з другім Няронскім, сябрам Рады, загадчыкам гаспадаркі Беларускай брыгады).

"І в гэты момант, — як успамінаў у ДТВ У.Пракулевіч, — запальныя эфекты веляюць на сцену дэлегата, вярнуўся ад Балаховіча, капітан Самусевіч і Крыжановскі, а снімі двюродны брат "батькі"... (Юзек Балаховіч, у 1922 годзе быў забіты чырвонымі партызанамі ў Белаежскай пушчы). Не абрацца уважання на протэсты прэзідыума, прапалагаваць записатся в очередь і не прерываць парадка дня, они апеллюють к съезду. Порядок дня прерывается, собрание желает выслушать новоприбывших, которых встретило овациями, когда узнало, что это делегация от Балаховича. Выслушаны они были в чрезвычайной тишине, прерываемой громкими аплодисментами..."

Нягледзячы на эсэраўскую непрыхільнасць, "сялянскі бацька" карыстаўся вялікаю папулярнасцю. Шмат хто з сялян, запісваючыся ў Беларускаю брыгаду, быў упэўнены, што ідзе пад штандары генерала Булак-Балаховіча.

Далі слова Антону Самусевічу. Ён падзяліўся ўражаннямі ад сустрэч з генералам, падкрэсліў, што Булак-Балаховіч беларус па паходжанню і па духу. Яго армія рушыць пад сцягам незалежнай Беларусі, за зямлю і волю сялянства.

Самусевіч паведаміў, што войска моцнае, хутка расце колькасна, папулярнае сярод беларусаў. Самусевіч далажыў таксама, што "бацька" даручыў яму сфарміраваць тут, на Слуцкіне, вайсковую адзінку.

Потым зачыталі заклікі і дэкларацыі Булак-Балаховіча, Савінкава і Беларускага палітычнага камітэта за подпісам старшыні БПК Вячаслава Адамовіча.

Шмат пытанняў дэлегаты мелі да Юзэка Балаховіча. Ён растлумачыў, што генерал з'яўляецца галоўнакамандуючым усіх узброеных сіл на Беларусі, колькасць якіх дасягае 60 тысяч чалавек, ядрэнна ўзброеных. Войска мае артылерыю, кавалерыю, багатую амуніцыю.

Баявы дух ахапіў сход. Здавалася, вос-восць з бальшавізмам будзе пакончана.

Прэзідыум звяртае ўвагу ўсіх прысутных, што яны не на мітынгі і трэба вярнуцца да дзелавога абмеркавання пытанняў. Дачакаўшыся цішыні, заяву зрабіў П.Жаўрыд. Ён зачытаў мандат паўнамоцнага камісара ўрада БНР ад Найвышэйшай Рады, растлумачыў пазіцыю Рады адносна Савінкава, абаронцы адзінай і нездзялімай, і Алексюка, на яго думку, палітычнага авантюрыста, не маючага шырокай падтрымкі беларускіх колаў. А яго заява аб фарміраванні ваенных сіл БНР была сустрэта моцнымі воплескамі. Аналізуючы ход з'езда, нельга не прыйсці да высновы, што галоўная турбота — гэта барацьба з бальшавікамі, а з кім спалучацца — для большасці праблема такой не існавала.

Дыскусійным было пытанне: аб'яўляць Слуцкіну незалежнай рэспублікай ці часткай БНР. Апошні пункт гледжання, не вельмі прыемны для Польшчы, адстойвалі эсэры. Іх пазіцыя перамагла. Гэта знайшло адлюстраванне ў рэзалюцыі побач, дзе рэчы, з ухваламі ў адрас Пілсудскага і Балаховіча.

З'езд не падтрымаў прапанову У.Пракулевіча абмежавацца толькі ўзброенай дэманстрацыяй сіл народнай міліцыі, капі прыйдучы Саветы, не выходзячы з горада і не распачынаючы баявых дзеянняў. Настрой быў адзін — ваяваць!

У рэшце рэшт з'езд прызнаў Слуцкіну часткай БНР, выбраў Раду, якой і даручыў усю ўладу і арганізацыю вайсковых адзінак. У Раду Слуцкіны ўвайшлі 17 чалавек: П.Жаўрыд, А.Паўлюкевіч, Мацелі, У.Дубіна, В.Русак, Т.Раковіч, Радзюк, Ю.Сасноўскі, Я.Біруковіч, Ю.Лістапад, Анцыповіч, У.Пракулевіч, Рабый, А.Кабычкін, У.Калтак, Мяшчак, Няронскі. Кандыдатамі былі выбраны С.Бусел, М.Дубіна, Урбановіч.

Тыдзень пасля з'езда Слуцкі бурліў. Працягваліся перамовы з палкоўнікам Ясініскім. Польскія ўлады чакалі запрашэнняў яшчэ пагасцяваць у павеце. Але з'езд расчараваў іх, выявіўшы свой незалежны твар, нягледзячы на ўпартыя намаганні балахоўцаў. Ды перавага незалежнай была мінімальнай. Прыймаўся за кандыдатуру старшыні Прэзідыума Рады Пракулевіч атрымаў большасць усяго ў адзін голас у параўнанні з Паўлюкевічам. 17 лістапада Прэзідыум Рады — Пракулевіч (старшыня), Паўлюкевіч, Жаўрыд, Мацелі, Русак, Біруковіч і Сасноўскі — пачаў працаваць.

3 УСПАМІНАЎ

ДОБРЫ ДАРАДЦА

Я сустрэўся з Людмілай Краскоўскай у Брацкаславе. Адрас яе мне даў незабыўны Генадзь Кахановіч. Ведаў, што яна — дачка дзяржаўнага і палітычнага дзеяча, педагога Івана Краскоўскага (1880—1955). Людміла Іванаўна даўно супрацоўнічае з пісьменнікамі, навукоўцамі, бібліятэкамі Беларусі. Перадала многа каштоўных матэрыялаў на радзіму бацькі. І мне таксама паспрыяла сваімі згадкамі, калі ў "Голасе Радзімы" друкаваўся раман Віктара Вальтара "Роджаны пад Сатурнам" — пра жыццё і дзейнасць беларускай эміграцыі ў даваеннай Чэхіі, пра вучобу нашае моладзі ў навучальных установах Прагі.

У адным з петаўных лістоў Людміла Іванаўна паведаміла:

"Шаноўны пан Сяргей!
Вы пісалі ў пільме з 22.9.1993 г., каб я прыслала ўспаміны пра Беларускаю гімназію ў Давінску, вучобу ў Празе і пра сустрэчы з беларусамі. Пра жыццё беларускіх студэнтаў у Празе дакладна напісаў У. Калеснік ("Празскі эпістэлярый", Польшча, 1990 г., NN 9 і 10), таму не трэба пра гэта пісаць. Я напісала кароткія ўспаміны пра Беларускаю гімназію ў Давінску, якія Вам пасылаю. Буду рада, калі надрукуеце мае ўспаміны і прышліце мне копію. Калі ласка, скантралуйце маю стацыю: я пішу яшчэ па М. Гарэцкаму. Я магла б напісаць і пра Беларускаю гімназію ў Вільні, дзе я вучылася ў 1921—22 школьным годзе..."

Усяго найлепшага! Л. КРАСКОЎСКАЯ."

І вось у чарговым пільме з Брацкаславы я атрымаў успаміны пра Давінскую беларускую гімназію, а крыху пазней — і пра гімназію ў Вільні. Калі там нядаўна святкавалі юбілей гэтага асяродка асветы, згадалі і пра Л. Краскоўскую.

Я даўно збіраю матэрыялы пра культурна-асветную дзейнасць беларусаў у даваеннай Латвіі, таму ўспаміны Людмілы Іванаўны "падсвечаны" фотаздымкамі з майго архіва.

Застаецца нагадаць, што нядаўна Людміла Іванаўна споўнілася 90 гадоў. Публікацыя яе ўспамінаў — гэта і маленькі падарунак да яе юбілею. А хто хоча асабіста напісаць ёй, паведаміла адрас: L. Kraskovska. Ul. Prokopa Vel'keho, 47. 81104. Bratislava. Slovensko.

Сяргей ПАНІЗЬНІК.

1. АБ БЕЛАРУСКАЙ ГІМНАЗІІ Ў ВІЛЬНІ

Беларуская гімназія ў Вільні змяшчалася ў будынку старага манастыра блізка слаўнай Вострай брамы. Гэта быў вялікі гмах — комплекс будоў; каля гімназіі знаходзіўся прытулак для вучняў з вёсак (хляпцоў і дзяўчат), галоўнае з Гродзеншчыны. Апрача гімназіі і прытулку там знаходзіўся Беларускі нацыянальны камітэт, рэдакцыя газеты "Беларускія ведамасці" і праваслаўная духоўная семінарыя разам з праваслаўным жаночым манастыром.

Наша сям'я выехала з Вільні падчас першай сусветнай вайны ў 1915 годзе, а павярнулася да Вільні восенню 1921 года. Усе гэтыя гады мы жылі на Украіне, на Каўказе ў Грузіі і вярталіся назад доўгаю і складаным дарогаю па мору, а пасля праз Вены, Берлін і Каўнас. Мы прыехалі ў Вільню восенню 1921 года, і я адразу паступіла ў сямую класу Беларускай гімназіі. Дырэктарам гімназіі тады быў Браніслаў Тарашкевіч, які адначасна выкладаў беларускую мову. Намеснікам дырэктара быў малады ксёндз Адам Станкевіч (у якога былі закаханы многія вучаніцы). Гісторыю Беларусі ў першым паўгоддзі выкладаў Іван Краскоўскі. Пасля яго высылкі з Польшчы гісторыю вучыў І. Красінскі, ён быў і настаўнікам у сямой класе. Матэматыку веу С. Рак-Міхайлоўскі, беларускую літаратуру вельмі добра выкладаў Максім Гарэцкі, а польскую меў старшы ксёндз Бабіч. Французскую мову выкладаў вучыцель француз, я не памятаю яго імя.

Я вучылася добра, мела толькі цяжкасці з польскай мовай. Я пазнала польскую літаратуру, хутка навучылася гаварыць па-польску, але не ведала граматыку. А пасля арышту бацькі я не намагалася навучыць граматыку і правільна пісаць. Ксёндз Бабіч добра адносіўся да мяне і нават гаварыў: "Чаму ты не адзіна ад суседак, якія добра ведаюць граматыку?" З усіх прадметаў я атрымала пяцёркі, толькі з польскай мовы я мела слабую тройку, а гэта ацэньвалі як сабатаж.

Склад вучняў у нашай класе быў даволі разнародны: апрача беларусаў — Лявона Рыдлеўскага, Уладзіміра Калаўра, Ільясавіча, там былі два літвіны — браты Арнольд і Яўген Дылісы, Леанід Менке з нямецкай сям'і і дзве альбо тры жыдоўкі. Паміж дзяўчат у гэтай класе вучылася Люба Вернікоўская, Наталля Арсеньнева і Зіна (не прыгадаю яе прозвішча). Яны сядзелі каля мяне за першымі партамі. Вучні трымаліся дружна, дапамагалі аднаму, у класе не адчуваліся нацыянальныя пытанні. У Вільні, апрача польскіх школ і Беларускай гімназіі, існавала яшчэ літоўская і жыдоўская гімназіі. Вучні ў гімназіях не мелі спецыяльную адукацыю, але адражыліся рознакалернымі "батурукамі", якія насілі на галаве. Белару-

ская гімназія мела "батурукі" фіяловага колеру, а літоўская, здаецца, зялёнага.

Адзін раз з групай вучняў нашай класы сталася непрыемнае здарэнне. Не прышоў якісь вучыцель, мы мелі вольную гадзіну і пайшлі на трэці паверх на карыдор, дзе паўтаралі ўрок. Хтось пацху зацягнуў песню, а пасля мы на поўны голас заспявалі: "Ешчэ Польшка не згінула, але згінуць мусі. Як не здола москаль, немец, так халера здусі!" У гэты момант нечакана з'явіўся ксёндз Адам Станкевіч і пачаў нас дакараць: "Ці вы хочаце, каб нашу гімназію зачынілі? Каб гэта рабілі дзеці, але вы — перад атэстам сталасці?" Дарэмна мы казалі, што там нас ніхто не пачуе. Нарэшце вучні выбралі мяне і Яўгена Дылісы як дэлегатаў, і мы ўпрацілі ксяндза Станкевіча, каб нам прабачыў гэтае глумства і не даваў на педагогічную раду.

Перад Калядамі спакойнае жыццё ў гімназіі парушыў трагічны выпадак — загінуў Арнольд Дыліс. Вучні старшых класаў рабілі ў будынку гімназіі ў суботу вечарыну. Браты Дылісы вярталіся дамоў позна, яны не мелі ключа ад брамы і хацелі пералезці праз плот. У гэтым часе там праходзіў польскі патруль ваякаў. Яны закрывалі: "Стоі!" Яўген паспеў саскочыць уніз, а Арнольд затрымаўся на агароджы. Ваяк выстраліў і на месцы яго забіў. Я не была на вечарыне. Мы мешкалі далёка ад школы, і я баялася ўвечары сама вяртацца дадому. У нядзелю ранкам за бацькам прыйшлі вучні і распавядалі, што здарылася. Гэта нечаканае бясэсавая смерць Арнольда зрабіла на ўсіх у гімназіі вельмі цяжкае уражанне.

У адным пакоі будынка манастыра (здаецца, там раней была каплічка) змяшчалася музей. Яго арганізаваў Іван Луцкевіч, захоплены старадаўняю гісторыяю Беларусі. Ён сабіраў розныя старажытныя прадметы. Найбольш там знаходзіліся кнігі, розныя старажыныя выданні, галоўным чынам рэлігійнага зместу. Я дапамагла І. Луцкевічу ў музеі — чысціла і ўкладвала кніжкі. Аднойчы І. Луцкевіч звярнуў маю ўвагу на вялікую дзіўную кнігу і казаў, што гэта "Аль-Кітаб" — свяшчэнная кніга татараў, якія жылі на Беларусі. Калі паліць ліквідавалі гэты музей, яны аддалі кніжкі да ўніверсітэцкай бібліятэкі ў Вільні. Цікава, ці захавалася "Аль-Кітаб" і дзе цяпер знаходзіцца? Праца ў музеі І. Луцкевіча дала карэнны маёй музейнай дзейнасць, якая запоўніла цэлае жыццё.

Перад Новым 1922-м годам у нашай кватэры сабралася група беларускіх дзеячаў, каб спаткаць Нова год. Я памятаю, што паміж імі быў Антон Луцкевіч (ён быў старым гучыцель

бацькі), ксёндз Адам Станкевіч (мяне здзівіла, што ксёндз паводзіў сябе як звычайны малады хляпец). Гэтае спатканне вызначалася прыемным прывіцельскім настроем. Перад Новым годам бабуля з маёй дапамогай два дні пякла пірагі розных гатункаў, так што гасціна на тагачасныя ўмовы была даволі багатая. Але аптымістычныя надзеі на будучыню беларускага грамадскага жыцця ў Вільні хутка былі знішчаны. На пачатку 1922 года беларуская і літоўская грамадскасць перажыла цяжкія часы. Польская ўлада генерала Жэлігоўскага, які забраў Вільню ў 1921 годзе, арыштавала большасць выдатных беларускіх і літоўскіх дзеячаў (так званы працэс 33-х). Іх пасадзілі ў турму на Лукішках. Не адбылося ніякага судовага працэсу, але хадзілі ўсялякі палыхлівыя чуткі, што з імі могуць зрабіць.

Гэтую акцыю польскія паліцыянты праводзілі вельмі жорстка. Ранкам паліцыя абкружыла ўвесь комплекс будынкаў Беларускай гімназіі і іншых беларускіх устаноў. Кожны мог уваходзіць, але нікога не выпускалі з будынкаў манастыра. Паліцыя рабіла вобшыкі ў памяшканні Беларускай гімназіі, рэдакцыі газеты і нават у прытулку. Гэта "дзеянсць" цягнулася вельмі доўга. Маладзья вучні, калі скончылася вучоба, хацелі адксіці дадому, але іх не пусквалі. Дзеці плакалі і намагаліся перабегчы каля паліцыянтаў. Да нашай кватэры прыйшла паліцыя з вобшыкам аж па абедзе, разам з бацькам. Не памятаю, што ў нас знайшлі, але бацьку адразу забралі ў турму. Маці хадзіла на Лукішкі і насіла бацьку перадачы.

Уначы 5 лютага арыштаваных прывезлі да іх сям'яў і казалі, каб з імі развіталіся. У нашай сям'і гэтае развітанне прайшло спакойна: паліцыянт сказаў, каб бацька ўзяў патрэбныя рэчы, таму што яго адвядуць на іншае месца. Але ў некаторых сем'ях адбыліся страшныя сцэны. Паліцыянты казалі, што арыштаваным не трэба нічога даваць, таму што яны ўжо нічога не будуць патрабаваць.

Ранкам да нас к маці прыбегла некалькі жанчын і пыталіся, як было ўначы. 6 лютага 1922 года ўсіх 33 арыштаваных адвезлі на польска-літоўскую граніцу і выгналі да Літвы. Яны не маглі ўжо павярнуцца да Вільні. Яшчэ ў гэты самы дзень мы даведаліся, што бацька і іншыя дзеячы знаходзяцца ў Каўнасе, дзе іх добра прынялі і паклапаціліся аб іх улашчванні. Пасля акачэння школы на год наша сям'я выехала з Вільні і пераехала да Давінска, у Латвію.

Людміла КРАСКОЎСКАЯ.

305

БАРАЦЬБА З ХУТАРАНАМІ-АДНАА-СОБНІКАМІ. У 1938–1939 гадах раскулачванне дапоўнілася ліквідацыяй хутароў, яшчэ адным гвалтам над сялянамі. Толькі за 1938 год больш за 20 тысяч сялянскіх гаспадарак было перацягнута на цэнтральныя сядзібы, а дагледжаныя землі засталіся без гаспадароў. На новым месцы толькі палова хутаран атрымлівала жыллё, а астатнія туляліся без даху над галавой да паўгода.

КАЛГАСНАЕ ЖЫЦЦЁ. Калектывізацыя ды індустрыялізацыя, што праводзіліся за кошт сялян, рабілі вясковое жыццё невыносным. Людзі не маглі змірыцца з калгаснай безгаспадарчасцю, ураўнілаўкай і зладзействам. Дохла без дагляду жывёла, заставаўся на полі несабраны ўраджай, абагуленая маёмасць раскравалася і прапівалася калгаснымі старшынямі, іх сваякамі і сябрамі. Назначаныя раённым начальствам старшыні адчувалі сябе маленькімі князямі, здэкаваліся з людзей – білі, штрафавалі, пагражалі арыштам, здымалі са сцен іконы, закрывалі цэрквы, не давалі коней для асабістых патрэб. І калгаснікі аралі на сабе. Сялянцы ж Ельненскага сельсавета Хоцімскага раёна прыйшліся запрагчыся ў калёсы, каб прывезці хворага мужа ў бальніцу (1938 год). Асабліва лютавалі расійскія дваццаціпятыячкі, прысланыя наводзіць тут калгасныя парадкі. У 1931 годзе мясцовыя ўлады нават былі вымушаны 65 такіх памагатых аддаць пад суд за злоўжыванні.

На працягу сельскагаспадарчага года за пра-

306

цу калгаснікам налічвалі працадні, ставілі адзнаку (“палачку”) аб прысутнасці на рабоце ў той ці іншы дзень. А потым, у адпаведнасці з колькасцю працадзён, атрымлівалі з калгасных засекаў сельскагаспадарчыя прадукты. Але безгаспадарчасць і абавязковыя дзяржаўныя нарыхтоўкі часта прыводзілі да таго, што для дзяльбы заставалася адна мякіна. Калгасныя заробкі ў большасці выпадкаў не пракормлівалі сялян, колькі б працадзён яны ні мелі.

Па прыкладу дарослых 22 вучні Слабадской школы Мазырскага раёна стварылі свой “дзіцячы калгас”. Кралі, прадавалі, а за гэта налічвалі працадні. Больш удачлівыя прэміраваліся.

ЭКНАМІЧНЫ КРАХ ПАЛІТЫКІ КАЛЕКТИВІЗАЦЫІ. Прымушова калектывізацыя абярнулася сельскагаспадарчым крызісам. У 1932 годзе ўраджайнасць асноўных сельскагаспадарчых культур знізілася на 6–23 працэнты, рэзка скарацілася пагалоўе жывёлы. Вытворчасць сельскагаспадарчай прадукцыі з 1926 па 1932 год паменшылася больш чым на чвэрць. Беларускія сяляне сталі харчавацца горш, чым у гады нэпа. Дзяржаўныя цэны на збожжа і іншыя прадукты не кампенсавалі затрат на іх вытворчасць. Яны ў 10–12 разоў былі ніжэйшымі за рыначныя. У пачатку 1932 года годад ахаліў Украіну і некаторыя раёны Беларусі. З Тураўскага раёна калгаснікі пісалі: “Калі не дапаможаце, вымушаны паядаць сваіх дзяцей”. У гэты час сярод вяскоўцаў хадзіла прыпеўка:

307

Устань, Ленін, падзівіся,
Як калгасы нажыліся,
На варотах серп і молат,
А ў калгасах поўны голад.

Пагоршылася забеспячэнне прадуктамі і гараджан. Па сыравіннай базе прамысловасці таксама наносіўся ўдар. Нягледзячы на поўны прывал палітыкі калектывізацыі, яна ўпарта працягвалася бальшавіцкім кіраўніцтвам самымі жорсткімі мерамі.

ВАЙНА ДЗЯРЖАВЫ СУПРАЦЬ СЯЛЯН.

Людзі беглі з калгасы, як з турмы. Былія калгаснікі вярталіся да аднаасобнага жыцця, хоць мясцовыя ўлады літаральна душылі іх непасільнымі падаткамі, за невыкананне якіх пагражала канфіскацыя маёмасці. Былі выпадкі, калі бальшавікі абчышчалі бядняцкія хаты вольных хлебарабаў да трэскі і здымалі з гаспадароў нават фартухі, кашулі і штаны. Але і гэта не спыняла сялян. “Хопіць, – казалі яны, – пажылі ў калгасе, а зараз хочам пажыць вольна”. Асабліва шмат людзей пакінула калгасы ў пачатку 1932 года, калі ад голаду выміралі абрабаваная Украіна. Калгаснікі часам ратаваліся тым, што расцягвалі калгаснае дабро. Якраз тады, у 1932 годзе, з’явіўся закон аб пяці каласках, які дазваляў кідаць галодных сялян у турму, калі яны падбіралі нават тое, што ў калгасе прападала. Калгаснікі беглі ў гарады, у Сібір, на Паўночны Каўказ, дзе жылося крыху лягчэй. Каб яны не разбегліся зусім, уводзілася паш-

308

партная сістэма. Ніводзін вясковец пад пагрозай турмы не мог пакінуць месца жыхарства без пашпарта. А іх на рукі сельскім жыхарам не выдавалі. Так савецкае сялянства амаль на 30 гадоў ператварылася ў прыгонных бальшавіцкай імперыі, якая, быццам феадал, прывязала яго да зямлі. Назіраліся выпадкі масавага пераходу сялян праз мяжу на польскі бок. Яны сем’ямі беглі з сацыялістычнага “раю” – толькі б не памерці з голаду і не трапіць у лапы да чэкістаў. Бальшавіцкія ўлады вымушаны былі ўзмацняць пагранічную ахову і ствараць пагранічныя лятучыя атрады. У студзені 1932 года ў Асвейскім раёне была знойдзена ўлётка, у якой калгаснікі заклікалі забіваць камуністаў, арганізоўваць партызанскія атрады, якім на дапамогу хутка прыйдуць еўрапейскія дзяржавы.

Толькі ў 1934 годзе бальшавіцкім уладам удалося больш-менш запыгніць беларускіх сялян. Рэпрэсіі прымушлі пайсці ў калгасы аднаасобнікаў – і калектывізацыя гаспадаркі адразу ж пачалі задыхацца ад лішкаў рабочай сілы. Тады сялян у вагонах для цялят пачалі вывозіць на сталінскія новабудовы. Але і на шостым годзе калектывізацыі супраціўленне савецкім уладам не заціхала. У Чавускім раёне дзейнічалі партызанскія атрады, якія руінавалі калгасы, а грамадскую маёмасць дзялілі паміж аднаасобнікамі. Фактычна з пачаткам калектывізацыі беларускае сялянства знаходзілася ў стане грамадзянскай вайны з бальшавіцкімі уладамі.

Захар ШЫБЕКА

ГІСТОРЫЯ БЕЛАРУСІ У XIX – XX СТАГОДДЗЯХ

(РАЗДЗЕЛЫ
З НЕНАДРУКАВАНАЙ КНИГІ)

309

ГВАЛТОЎНАЕ ЗАМАЦАВАННЕ КАЛГАСНАГА ПРЫГОНУ.

Да канца другой п’яцігодкі (1937) у калгасы было загнана ўжо 87 працэнтаў сялянскіх гаспадарак Беларусі. У аднаасобнікаў заставалася толькі каля 5 працэнтаў плошчы зямлі. Калгасы трымаліся на палачнай дысцыпліне. Бальшавікі злоўжывалі рабскай дармавой працай сялян. Нават у 1938 годзе калгаснікі пераважна ўручную аралі (на 79 працэнтаў), сеялі (на 85 працэнтаў), збіралі ўраджай хлеба (на 98), малацілі (на 55 працэнтаў). І толькі там, дзе калгасы ўзначальваліся выхадцамі з сялянства, жылося лепей. Такія кіраўнікі дазвалялі сялянам трымаць па некалькі кароў і нават коней, пашыраць сядзібныя надзелы. Але ў 1938 годзе з Масквы прыйшоў загад – спыніць парушэнні калгаснага статута 1937 года. І сялян пакідалі без коней, з адной каровай і на ўрэзаных сотках. Злосным парушальнікам калгаснага статута аказаўся ў Касцюковіцкім раёне і адзін са старшын, які нападзіў у сваёй гаспадарцы вытворчасць клею і сетак.

Агульнае незадавальненне калгаснымі падам не знікала. “Як былі паны, так і засталіся”, – казалі людзі. Яны папракалі камуністаў, якія адабралі ўсю зямлю, забралі добрых людзей, а дрэнных пакінулі. Па меры набліжэння вайны бальшавікі націскалі на падатковы прэс. У маі 1941 года выйшаў загад аб абавязковай здачы дзяржаве кожным сялянскім дваром малака, мяса, бульбы, воўны, сена і гародніны. Калгасы з прадуктанарыхтоўкамі не спраўляліся.

310

Калектывізацыя – трагедыя беларускага народа. У выніку калектывізацыі адбылася беспрэцэдэнтная па сваіх памерах і выніках дэфармацыя сацыяльнай і эканамічнай структуры беларускай вёскі. Знік цэлы пласт найбольш гаспадарлівых і таленавітых землярабаў. Каго вынішчылі, каго саслалі. Большасць жа ўцалелых працавітых сялян паступова разбэсціліся калгаснай сістэмай безадказнасці за вынікі калектывізацыі гаспадарання. Калектывізацыяй бальшавікі наносілі смяртэльны ўдар па беларускай пераважна сялянскай нацыі. Пагаршаўся яе генафонд, якасць рэпрадукцыравання нацыянальнай эліты.

29.4. “Культурная рэвалюцыя”

У ІДЭАЛАГІЧНЫМ ПАЛОНЕ ЧУЖЫНЦАЎ. У 30-х гадах культура цалкам ставілася пад палітычны і ідэалагічны кантроль партыйных органаў. Творчая інтэлігенцыя штучна дзялілася на прыхільную савецкай уладзе і на непрыхільную.

БАЛЬШАВІЦКАЯ СІСТЭМА АДУКАЦЫІ. Вялікая ўвага надавалася падрыхтоўцы “новых кадраў пралетарскай інтэлігенцыі”. З гэтай мэтай уся сістэма адукацыі наскрозь ідэалагізавалася. Яна павінна была выхоўваць моладзь у духу безумоўнай веры ў разуменнасць рашэнняў кампартыі і ў геніяльнасць яе правадыроў. З 1929/30 навучальнага года ў БССР

311

уводзілася ўсеагульнае абавязковае навучанне дзяцей 8-гадовага ўзросту. Арганізоўвалася сістэма прафесійных школ. Але прыгожы бальшавіцкі дэкрэт не забяспечваўся матэрыяльна. Не хапала настаўнікаў, школьных будынкаў, сшыткаў, алоўкаў, пер’яў, а таксама падручнікаў, бо нацдэмаўскія былі забаронены. Настаўнікі па тры месяцы не атрымлівалі зарплат, а ў шэрагу месцаў не маглі хадзіць на заняткі з-за адсутнасці абутку. Матэрыяльны цяжкасці не знікалі ў школах на працягу ўсіх 30-х гадоў. Усеагульнае абавязковае навучанне мела фармальны характар. Так, сярод прызыўнікоў Добрушскага раёна ў 1938 годзе было выяўлена больш за 22 працэнты малапісьменных.

У 1932 годзе з 6 984 школ 6 269 былі беларускімі. У гэтым жа годзе ў школах уводзіўся брыгадна-лабараторны метады. Адзінкі выстаўляліся не асобным вучням, а брыгадзе, што вяло да абязлічкі. Дзіцячае самакіраванне адсоўвала настаўнікаў на другі план. Камуністычныя эксперыменты не выкікалі павялі да беларускай школы. Ад брыгадна-лабараторнага метаду ў далейшым удалося пазбавіцца, дык навалілася новыя беды.

Жорсткую атэстацыю на вярнасць камуністычнаму рэжыму праходзілі з 1936 года настаўнікі і выкладчыкі. Ненадзейных забіралі, на тых, хто застаўся, заводзілі справы, каб увесць час трымаць пад страхам. У 1938 годзе кампраметуючы матэрыял меўся на 49 з 83 вы-

312

кладчыкаў Мінскага педінстытута і на 266 з 1 057 мінскіх настаўнікаў. Дарэвалюцыйныя кадры найбольш пацярпелі ад рэпрэсій. Выпускі савецкіх педінстытутаў яшчэ не задавальнялі попыту. А таму толькі каля 7 працэнтаў настаўнікаў БССР мелі вышэйшую адукацыю. Арышты нацдэмаў прывялі да таго, што беларускую мову і літаратуру не было каму выкладаць. Дзяцей прымушвалі вывучаць не творы пісьменнікаў, а іх палітычныя памылкі.

РУСІФІКАЦЫЯ. Паступова набірала сілу русіфікацыя. Ужо ў плане выдання на 1935 год тыраж падручнікаў на рускай мове вызначыўся 230 тысячамі, а на беларускай мове – 119,5 тысячы. Беларусізацыя, калі і падтрымлівалася маскоўскімі бальшавікамі, дык толькі дзеля барацьбы з польскім уплывам. Польскія дыяўрэйскія школы перапрабляліся ў беларускія, бо яны лягчэй русіфікаваліся.

І як можна было вывучаць ды ўжываць беларускую мову, калі за адно гэта бальшавікі абвясцілі беларусаў нацдэмамі і садзілі ў турмы? Нехаця загаловаў па-руску. Хадзіліць гараджан аб пераводзе беларускіх школ у рускія суправаджаўся выказваннем імкнення да больш грунтоўнага вывучэння твораў класікаў марксізму-ленінізму. Наймацнейшы аргумент для бальшавікоў! Незацікаўленасць у вывучэнні беларускай мовы стваралася і тым, што да канца 30-х гадоў усе 22 вышэйшыя навучальныя ўстановы і амаль усе 95 тэхнікумаў БССР перайшлі на рускамоўнае выкладанне.

НЕ АБМІНУЎ ЁН БЕЛАРУСІ

Нават маючы велізарны збірнік вольф, С.Максімаў не мог стрымаць захаплення ад сапраўднай “оперы” — беларускага вяселля. Ён прыводзіць адметнае, ад пачатку і да канца напоўненае рытуальнымі кампанентамі апісанне гэтай важнай у жыцці кожнага падзеі: “Спраўляецца своеасаблівы каравайны абрад. Жанчына, змясіўшы цеста, прымушае мужчыну вымесці венікам печ, потым пасадзіць каравай, г.зн. зрабіць бабскую справу. Той, хто садзіў каравай, падымае правую нагу і тры разы б’е ботам у край печы, каб прымусіць яе спячы лепш, інакш будзе нядроба маладым.

Пераклікаюцца са сцвярдзэннямі сучасных этнамузыкалагаў заўвагі Максімава адносна самога бытавання песеннай традыцыі на Беларусі. Адметна, што яны дадзены з пункту гледжання аб’ектыўнага, не зацікаўленага ў перабольшванні і падмалеўцы падзей аўтара, які, апрача таго, маючы багаты вопыт вывучэння быту розных народаў, мог напірамаю супастаўляць і параўноўваць: “... такі стан песеннай справы ў Вялікаросіі. Калі ж даўлося перанесці назіранні ў больш старажытны і зусім проціпастаўлены рускаму край, які ёсць Беларусь... Беларусь становіцца

САСНА КАРМІЛА, ЛІПА АДЗЯВАЛА

Калі вучаць печку, жанчыны падымаюць дзяжу да столі. Таго ж мужыка абвясваюць ручніком, каб быў падобны на бабу і ашукаў печку... Жаніха сустракае маці нявесты ў кажуху поўсцю наверх і з чарпаком у руках. Малады злазіць з каня, ліе ваду і кідае чарпак праз галаву, аддае каравай. Каравай гэты кожны павінен падняць і сказаць: “Наша вышэй”. Маладая тут жа, таксама ў вывернутым кажуху. Маладым злучаюць рукі і паварочваюць іх разам тры разы. У хаце дзявочы коснік здымаюць з галавы і даюць у рукі чорную баранковую шапку, якую маладая, два разы кінюшы на падлогу, надзявае. Жанчыны галюсяць. Нарэшце маладых выводзяць, садзяць на калёсы, пакрываюць абодвух вывернутым кажухом. Маладая, выяжджаючы з бацькоўскай хаты, кідае праз галаву пірог, а пад’язджаючы да дому жаніха, кідае ўжо наперад сябе ў знак таго, што аб старым доме будзе захоўваць памяць і любоў, а тут думае заводзіць любоў зноў. У варотах маладых чакаюць запалена саломы і маці жаніха, таксама ў вывернутым кажуху. Маладая павінна ступіць на дзяжу, з дзяжы на сувой палатна, па якому і ўваходзіць у хату, дзе здымае шапку і завязвае бабскі ўбор — намітку. Калі на другі дзень дзеляць каравай, маладых вядуць да калодзежа, дзе ім абліваюць ногі. Жонка нясе дадому вады і вылівае на рукі свёкру і свякрусе, потым падае ім ручнік, а астатнюю ваду вылівае на лапку і выцірае яе. Гэта знак пакорнасці і гатоўнасці да будучай працы ў хаце мужа. Яна пакідае пірог і грошы ля таго калодзежа, дзе ёй для чэснага жыцця вымылі ногі. Без гэтых доўгіх абрадаў і вяселле не вяселле” (С.Максімаў. “Куль хлеба”).

Многія з абраўнянняў С.Максімава ўспрымаюцца намі як хрэстаматыіныя ў дачыненні да апісання традыцыйнага сялянскага быту. Ён заўважае: “Беларусы аддаюць перавагу векавечнай даўніне і шануюць яе да гэтага часу як спадчыну продкаў, тых “дзядоў”, якія прызнаюцца ўласобнымі, жывымі духамі, і ў гонар якіх паўсюдна ўстанаўліваюцца асобныя святы”. Прыводзіць аўтар і адно з апісанняў урачыстасці Дзядоў, прытым для нас каштоўныя не толькі этнаграфічныя падрабязнасці, а і майстэрскае адлюстраванне таго псіхалагічнага фону, той маральнай напружанасці, што абумовілі паводзіны ўдзельнікаў: “На Дзяды кожны дом для свайго апекуна-дзядэда плячэ бліны, коле кабана і варыць баршчы з салам, якіх бывае чатыры віды. Усе гэтыя стравы па чыгунках і на латках расстаўляюцца па лаўках. Выступае жывы дзед, самы стары, бярэ чарапок з вуголлем, як царкоўнае кадзіла, кладзе ў яго смалу і махае, каб ахапіць дымам стравы. Сядае ён потым за стол, кладзе на яго пугу і зачытвае самаробныя малітвы без складу і сэнсу. І бяда таму, хто адважыцца ўсміхнуцца: пад рукамі ляжыць і зброя для расправы. А бяссэнсавую і смешную малітву чытае стары перад кожнай стравой, пасля чаго ідзе лёгкі загул. Мянэ запэўніваю гэты самы жывы вобраз і рэлігійная асоба крыўскага культу, старэйшына Нестаравага летапісу, што забудзіўся ў беларускіх пушчах да нашых дзён, што маленька сям’я выпівае ў гэты дзень не менш чвэрці гарэлкі” (“Крылатые слова”).

Ў тупік пры патрабаванні песні ў сухім пераказе. Ён зразу мець не можа, што песню можна зняць з голасы і весці яе пераказам як казку, ды прытым яшчэ так, што пры гэтым адсутнічаюць усе належныя абставіны: харавая падтрымка і вобразнае паралельнае прадстаўленне “в лицах” (“Крылатые слова”).

Да ліку найбольш каштоўных для сучаснай фалькларыстыкі запісаў С.Максімава адносяцца яго разважанні аб дэманалагічных вераваннях беларусаў, і ў прыватнасці — уяўленні аб існаванні чура. “На Беларусі чур да гэтага часу не забыты і карыстаецца асаблівай павагай. Ён лічыцца апекуном і захавальнікам граніц падземных уладанняў і яшчэ жыве на зямлі, як істота, якая можа ўзнагароджваць і караць, любіць і ненавідзець” (“Крылатые слова”). Згодна з запісам С.Максімава, чур — гэта станоўчая, “справядлівая” дэманалагічная істота, якая дапамагае маці-зямлі ў вырашэнні заблытаных праблем цараспалосных шнуроў сялян. Чур мае выгляд драўлянага круглыша з умоўнымі знакамі сям’і. Яго нельга знішчаць, а, нездарок вырваўшы, трэба адразу ж замяніць другім, каб сударга не зьяла рук. Максімаву даводзілася назіраць, з якім стараннем і асцярогай абвораваюць гэтыя чуры, баючыся таго духа, што селіцца ў іх. С.Максімаў сьведчыць вераванні ў існаванне чура з уяўленнямі аб духах-продажах. Але найбольш яго прыцягвае разгляд замацавання за словам “чур” поглядаў беларусаў адносна скарбаў, уласнай маёмасці.

Даныя запісы збірніка ўзнімаюць цікавыя, не закранутыя дасюль уяўленні аб існаванні “чура”, сьведчанне іх з культу продкаў, з дэманалагічнымі вераваннямі (пастаямі дамавіка, памежніка і г.д.). Хочацца спадзявацца, што гэтыя унікальныя запісы Максімава скарыстаюць і фалькларысты, і мовазнаўцы для этымалогіі слоў тыпу “чары”, “чурка” і пад.

Амаль кожную з кніг выдатнага пісьменніка-збірніка Сяргея Васільевіча Максімава можна назваць энцыклапедыяй. “Куль хлеба і яго походжэння” — поўны звод звестак аб земляробчай культуры ўсходніх славян. “Бродзячая Русь Хрыста радзі” — небывалая зборка тыпаў падарожнікаў і бадзяг. “Крылатые слова” — тлумачэнні многіх устойлівых выразаў, дарэчы, пасля выхаду гэтай кнігі само паняцце “крылатые словы” хутка прыжылося, стала агульнаўжывальным. Апошняя яго кніжка таксама свайго роду энцыклапедыя. “Нечистая, неведомая і крестная сила” — усе віды забабонаў і абрадаў, што захаваліся ў побыце з часоў язычніцтва. І практычна ў кожнай аб’ектнай кнізе — радкі пра Беларусь. Акрамя таго, засталіся яго шматлікія артыкулы ў газетах, часопісах, дзе Максімаў дзеляцца сваімі ўражаннямі аб паездцы на захад Расіі. Сёння мы з яго спадчыны так мала ведаем і так многа страчваем.

Сяргей Васільевіч Максімаў пакінуў свой непаўторны след у беларускай фалькларыстыцы і этнаграфіі. Яго імя з поўным правам павінна заняць месца, якое належыць яму і толькі яму ў айчынай культуры. Зразумела, гэты артыкул — сціплы падыход да сур’ёзнай тэмы “С.В.Максімаў і Беларусь”, якая яшчэ чакае свайго даследчыка.

КАЛІСЬ НА РАДЗІМУ ВЯРНУСЯ...

Беларуская эміграцыя пасля шматгадовага замоўчвання ды шальмавання прычала-такі таго дня, калі з Бацькаўшчыны заміж папрокаў (часта беспадстаўных) чые на свой адрас і словы ўдзячнасці, бачыць выразнае памкненне да супрацоўніцтва. Пачынаюць спраўджацца мары пісьменнікаў-эмігрантаў: іхняй творчасцю зацікавіліся на Радзіме, дзяржаўныя выдавецтвы рупяцца пра выданне іх кніг. У 1992 годзе пабачыла свет анталогія беларускай эміграцыйнай паэзіі “Туга па Радзіме” (укладальнік Б. Сачанка), куды патрапілі вершы пятнаццаці паэтаў. Нагадаем, што падобнае выданне выходзіла ў свой час і за мяжой (“Ля чужых берагоў”, Мюнхен, 1955). У абедзвюх анталогіях годна прадстаўлена паэзія Міхася Кавыль, месцамі выдання кніг якога былі не толькі розныя гарады, розныя краіны, але і розныя кантыненты — Рэгенсбург, Нью-Йорк, Манчэстэр, Саўт-Рывер... У апошнім, дарэчы, пазт стала жыве з 1950 года. А паходзіць М. Кавыль з песеннага слускага краю, з вёскі Покарша, дзе і нарадзіўся 1 снежня 1915 года.

У выдавецтве “Мастацкая літаратура” падрыхтавана да друку кніга выбранай паэзіі Міхася Кавыль “Міжагнёўе”, вершы з якой прапануюцца.

Міхась СКОБЛА.

Міхась КАВЫЛЬ

ПРАРОЦТВА

Я маю надзею і мрою:
Калі-нікалі ў завірсе
Пад марш пераможны герояў
І я на радзіму вярнуся.

Вярнуся, як казачны рыцар,
У латках, з кійком, з барадою...
І дзеці за мной падзівіцца
Будуць хадзіць чарадою.

Я выму з жабрачае торбы
Скарынку і кіну... “Лавеце!”
За гэта старэчаму горбу
Каменнем аддзякуюць дзеці.

Тады я прысяду ля хаты
І звонка удару у ліру:
У маіх праслядоўцаў кудлатых
Зранкі разбягуцца шырай.

Я ім раскажу аб героях,
За край, што злягі ў завірсе...

Я маю надзею і мрою:
Калісь на радзіму вярнуся...

Бельгія, 1947.

МАКІ

Можа сэрцу мне даць адпачынак
На аблоні суцішных вятроў!
Макі, макі на Монтэ-Касіна
Беларуская жывіць кроў.

Хай квітнеюць на вояў магілах,
Мне не шкода, люблю я кваты.
Але бачу: арол белакрылы
Па-над макамі ў небе застыў.

Беларусаў ён душы вартуе,
Каб да Бога са скаргай не йшлі,
Што за справу не тую святую,
За чужую палеглі ў зямлі.

Не, я сэрцу не дам адпачынак
На аблоні суцішных вятроў.
Макі, макі на Монтэ-Касіна
Беларуская жывіць кроў...

1953.

БЕЛАРУСЬ

Беларусь ты мая, Беларусь,
Неугасная зорка Венера,
Я агнём тваім вечна гару,
У тваё уваскросненне веру.

У крывава-чырвоным вянку
Не счарнелі пясцікі шыпшыны.
Бачу: гасці на Нёман-раку
Прыляцелі з далёкай краіны...

Вырай доўгачаканы расце.
Груганіе закрычала над лугам.
А у тых белакрылых гасцей
На грудзях залатыя кальчугі.

Беларусь ты мая, Беларусь,
Неугасная зорка Венера,
Я агнём тваім вечным гару,
У тваё уваскросненне веру.

1953.

З ДАРОГ

Ля чужога хаты стаю, малюся,
Адпачыць каб пусцілі з дарог.
Туманы пасунулі — можа з Беларусі! —
Ля маіх акрываўленых ног.

Туманоў Радзімы сонца не спраменіць,
Не развеюць ветры навалініць.
Ля чужога хаты стану на калені,
Упаду ля роднай хаты ніц.

1955.

ДЗЕНЬ ТОЙ ПРЫЙДЗЕ

Вельмі цяжка прарочыць,
адгадаць Яго прыйсце --
Ці тады, як зайграе
агнём зялёным лісце;
Ці тады, як падпаляць

арабіны сініцы,

Ці тады, як апрануць
панцыр сіні крыніцы...
Ці ў снежні, ці ў маі,
Але прыйдзе Ён, знаю.

Дзень той прыйдзе, як сонца
із начнога блукання,
Дзень той прыйдзе, як песня
маладога кахання,
Што хвалюе і ўзносиць,
і чаруе й трывожыць...
Дзень вясновы Сакавіковы
не прыйсці не можа.

Толькі трэба чакаць,
Толькі трэба гукаць,
Так чакаць, як ніхто
не умее чакаць.

Так гукаць, каб пачуў,
каму трэба пачуць:

Маці наша зямля,
Што завуць Беларусь,
Што не раз праваджала упроцкі,
упроцкі зару,
Што ў сюзор’і крывавым счарнела.

Так гукаць, каб душа
адляцела ад цела

У таго ключара,
што прысвоіў ключы
Ад Крыніцы Святой,
дзе ўсіх песняў пачына...

15.2.1963.

ЗІМА

Снегу белая гушча
У жорнах ветру заенчыла.
Пасівелая пушча,
Перад бурай укленьчыла.

Маразішча балюча
Коле дзідамі колкімі;
Пранізаў снег сыпучы
Ледзянымі іголкімі.

Праз завеі, віхуры
Сонца зямлю не ўбачыла.
Абяліся пад скурай
Доля воўка з сабачаю.

1974.

ЖУРАЎЛІ

Із далёкай заморскай зямлі,
Дзе сады зелянеюць узіму,
Без трывогі ляцяць жураўлі
На сваю дарагую радзіму.

Каля Нёману, лесу наўскрай,
Адкурльчучы прыгожае лета,
А увосень у сонечны край
Зноў у вырай у эскарце дзетак.

А куды мне падацца, куды!
Ці ж навек прысмактала чужына!
Дзе напіцца жывога вады,
Камень цяжкі каб з сэрца нізрынуў!

Жураўлі, мае сёстры, браты,
Як не выстаю, сум мо задужыць,
Па дарозе ў Святую Святых
Захапеце з сабой маю душу.

1976.

ГАЛАШУ, ЯК УМЕЮ

Радаводных карэнняў маіх
Не знайсці ў гісторыі следу...
А ні бацьку майму, ні дзеду,
Толькі мне у таежым краі
Даўся канцлагер зведзець.

Толькі я за чужыны сталом
Роспач радасцю разбаўляю:
Часта Случчыну ўспамінаю
І блакітна-сівым Кавыліем
У ногу з Музаю кавыляю...

Галашу, як умею, пра
Бел-чырвона-белую зорку --
Беларусі долю, горкую...
.....
І не змоўкну, аж покуль мой прах
На няродным ляжа пагорку...

1990.

СУСТРЭЧЫ НА ВАЕННЫХ ДАРОГАХ

ТРАГЕДЫЯ ТОДАРА ЛЕБЯДЫ

ТОДАР ЛЕБЯДА не вызначаўся ні феноменальнаю сілай, ні якой-кольчы фізічнай асаблівасцю. Наадварот, ён нічым не адрозніваўся ад самых звычайных людзей. Кантраст яго натурны выяўляўся ў іншым. На рэдкасць прасты і, можна сказаць, бездапаможны, на першы погляд, Лебяда быў гігантам таленту і вызначаўся багаццем душы. Нарадзіўшыся ў пераломную эпоху і жывучы ў гады крывавай дыктатуры, таленавіты паэт і драматург быў прыдушаны і амаль поўнасцю ізаляваны ад грамадства. Вялікі патэнцыяльны скарб яго нацыянальнай патрыятычнай творчасці доўгі гады быў ад нас пахаваны, закапаны. І толькі ваіна, зліквідаваўшы жорсткую цензуру і павальны шпіянаж ("стукацтва"), стварыла, як ні дзіўна, магчымасць хоць часткова распрастаць яму крылы. Тодар Лебяда быў адкрыццём не толькі для нас, людзей-заходнікаў. Мільёны ўсходніх беларусаў таксама толькі ў часе ваіны змаглі ўбачыць, які незвычайны чалавек жыве сярод іх і творыць неслышныя помнікі літаратуры.

Такой была першая сустрэча мінскага гледача з творчасцю чародзея-драматурга і паэта. Яго прозвішча (псеўданім) з афіш і плакатаў перайшло ў сэрцы і вусны, на старонкі газет і часопісаў, на хвалі радыёперадач.

Сустрэліся мы выпадкова ў сталюцы, дзе можна было атрымаць талерку жытняй незаскваранай заціркі. Хтось з маіх сяброў (Рагуля ці Орса), паказваючы на каржакаватага бландзіна, сказаў:

— Глянь на той столік, што каля дзвярэй. Знаеш, хто там сядзіць?

Я зірнуў, але нікога знаёмага не убачыў і абьякава адказаў:

— Не, не знаю...

— Гэта ж Тодар Лебяда!..

Тады я з цікавасцю абярнуўся ў той бок і вырашыў неадкладна скарыстаць выпадак, тым болей, што талерка ўжо была пустая. Журналісцкая практыка выпрацавала ў мяне пэўную рашучасць і смеласць у адносінах з людзьмі. Я падыйшоў да таго століка, дзе сядзеў яшчэ Тодар Лебяда з жонкаю, і адрэкаментаваўся, выказваючы жаданне з ім пазнаёміцца.

Паэт устаў, падаў руку і, паказаўшы на суседку, сказаў:

— Гэта мая жонка — Вера.

Перада мною была мілавідная, нават абаяльная маладая жанчына сярэдняга росту, даволі шчуплая і зграбная. Аважныя выразныя яе тварык быў змізэрнелы, як бы крыху разгублены.

— Калі вы скончылі "абедаль", — запрапанаваў я, — то можа пройдземся над Свіслаччу? Там спакойней можна пагутарыць.

— Даруйце, — меладыйна і ціха сказала Вера. — У нас грудное дзіця, і надыйшла пара яго пакарміць...

— Вось бачыце, — дабавіў Лебяда. — Дзіця не вінавата, што мы яго не ў адпаведную пару спарадзілі...

Голас у яго быў зраўнаважаны, спакойны. Выраз твару адкрыты, шчыры. Гэта быў чалавек нябрыдкі, але, як кажуць, зроблены "з-пад сякеры". Больш змахваў на рабочага або селяніна, чым на літаратара. Прысадзісты, пля-

чысты, бадай, ніжэй сярэдняга росту, паэт меў выгляд чалавека смелага і рашучага. Рухаўся ён разважна, без мітусні і спешкі. На гэтым мы рассталіся.

Пры наступнай сустрэчы я расказаў Тодару Лебядзе пра сябе, хто я, адкуль, чаму знаходжуся ў Мінску. Шчыра і аргументавана пахваліў яго драму, што ішла ў тэатры. Запытаўся, над чым ён працуе цяпер.

— Што ж, — сказаў паэт, — ідзе ваіна.

Сёння — галоўная праблема — выжываць. Лепшыя людзі гуртуюцца ў цэнтры, каля кіраўніцтва. Хоць не ўсе жадаючыя могуць гэта зрабіць.

Мінск, як бачыце, разбіты, разграблены папярэднімі і новымі акупантамі. Многія з нас страцілі ўсё і, як гаворыцца, маем тое, у чым стаім... Адносна драмы, дык я рад, што вы яе так ацанілі. Гэта, папраўдзе кажучы, кавалак майго жыцця. Ды не толькі майго. Гэтую драму ці, лепш сказаць, трагедыю перажылі мільёны беларускіх сялян. Астаўся ў нашай гісторыі яшчэ адзін чорны і крывава след... Вам, заходнім беларусам, цяжка ўсё гэта зразумець. Вы не адчулі на ўласнай шкуры жахлівай калектывізацыі, у душы не асталося вечна крывавай раны. Вы не перажылі страты ўсяго нажытага цяжкай працай за ўвесь век. Вас не выганялі з роднай хаты, не вывозілі, як якогася бандыта, пад канвоем аўтаматчыкаў і сабак на пагібель у тайгу і бязлюдную тундру...

Гаварыў ён з глыбокім смуткам і цяжкім болям на твары і ў душы. Адчувалася нейкая надломленасць.

— Вы не думайце, што я вораг савецкай улады, — працягваў Лебяда. — Мы ўсе ў юначым веку былі гарачымі прыхільнікамі і барацьбітамі за перамогу камунізму на ўсёй планеце. Я, як і ўся моладзь, гатоў быў жыць аддаць за ідэалы пануючай партыі. Аднак жорсткая праўда рэальнага жыцця многіх ацверзіла. Мы зразумелі, што ўвесь народ быў крывадушна

ашуканы і бязлітасна эксплуатаваны. Прыбытак мазольных рук чалавека поўнасцю забіралі крамлёўскія верхаводы і іх паслугачы. Колішні гаспадар зямлі і яе плодў не меў права нават каласкоў з поля пазбіраць, нарываць бацвінны для свайго парасця.

Цяжка было слухаць гэтага таленавітага, сумленнага чалавека, драматурга і паэта Божай ласкі. Плакала ад болю душа, і дзесь глыбока таіўся страх, каб жыццё гэтага замучанага голадам і прымусам ідэаліста не абарваў інфаркт... І я паспрабаваў перавесці гутарку на іншыя тэмы.

— Вядома... Вам цяпер, як і ўсім, цяжка жывецца... Але...

— Ізноў жа вы не зусім мяне зразумеце. Дазвольце зрабіць можа не зусім трапнае параўнанне. Я цяпер як той мясяц: адна старана светлая, ясная, а другая — чорная, цёмная, палюхае сваім холадам і смяротнай пустэчаю. Так і ў мяне.

Мы з жонкаю і дзіцем жывём надгаладзь. Дапамогі шукаць няма дзе і няма ад каго. Бо ідзе ваіна, і цяпер усім цяжка: і ў вёсцы, і ў горадзе. Адначасна (парадокс!) я чуюся лёгкім, свабодным, незапалоханым чалавекам. Магу гаварыць і пісаць тое, што думаю, чаго спадзяюся. І пішацца мне лёгка, свабодна. Бо за мною не снуюцца стукач, няма вечнага страху, што нехта шось набрэша ў знка-вз-дэ, і памінаі, як звалі!

— Страшна падумаць, як можа чалавеку ўсё жыццё так цярэць...

— Гэта не пакуты, а "шчасце" было. Пакутавалі і гінулі ад голаду і кулі тыя мільёны, якія няведыма за што трапілі ў лагеры на Калыму, у Караганду, Запляр'е. Тыя, якіх, выгнаўшы з вагонаў, гналі ў тайгу альбо голую пустыню і, забіўшы ў зямлю чатыры калы, аб'яўлялі: "Тут будзеце жыць!" Падумаіце толькі: ад Масквы да Кітая, Камчаткі, японскіх берагоў — лагеры, лагеры, лагеры...

Аўтаматныя вышкі і калючыя дроты закавалі ў няволью агромныя прасторы калоніяў, сотні крывава заваяваных народаў. Усё гэтае насельніцтва прыдушана рабаўладальніцкай

сістэмай. Селянін не мае права пакінуць сваю камуну, бо яму ніколі, нідзе не выдаюць пашпарта. А бясшпартнага, абарванага калгасніка пад канвоем адпраўляюць назад, пад нагляд мясцовага аператыўніка. Мільярдыя затраты ідуць на лжывую прапаганду, якая тэсячамі мегафонаў і газет крычыць пра "найвялікшую дэмакратычнасць" у "рабоча-сялянскай" краіне, пра дабрабыт і "росквіт" культуры соцень народаў.

Слухаў я, і ўсё нутро дрыжэла ад жаху і болю, бо неверагодная праўда была ў словах гэтага чалавека. З невялікім цяжарам на душы развітаўся я з паэтам. Не было патрэбы гаварыць, што нікому пра нашу гутарку не варта ведаць, бо не сакрэт, што тысячы большавіцкіх агентаў шныраць па Беларусі і што ўсе яны прывучаны страляць з-за вугла...

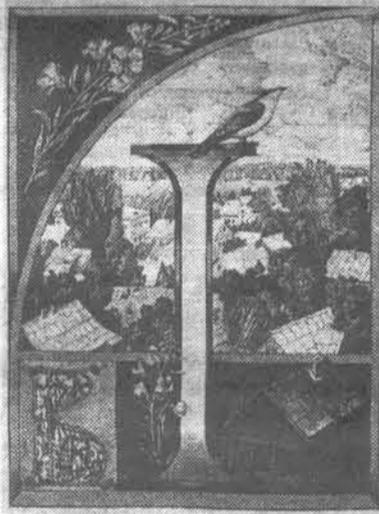
Сябры Лебяды былі і маімі сябрамі (др. Орса, Х. Ільяхавіч, Я. Калубовіч, У. Родзька, Л. Геніюш, Катковіч і інш.). І мы даволі часта сустракаліся. Усе мы жылі небагата, але, як гаворыцца, дзятліліся нават апошнім кавалкам хлеба. Матэрыяльнага дастатку амаль што не было, але супольныя ідэі, імкненні і адраджэнская дзейнасць акрылялі нас. Хоць з боку немцаў напатыкалі не падтрымку, а перашкоды.

Я рабіў, што мог, каб забяспечыць гэтую цудоўную сямейку малаком і чым толькі ўдавалася, каб падтрымаць квалае дзіцятка. Лебяда пазнаёміў мяне са сваёй пэтычнай творчасцю, нарысамі ў прозе. Характэрна, што ў сваёй літаратурнай творчасці ён ніколі не дапускаў неахайнасці, нядбаласці. Яго проза і вершы вызначаліся дапрацаванасцю, чысцінёй мовы і стылю, завершанасцю і эстэтыкай. Але яго талент марнаваўся. У паўгаподным Мінску недакормленае дзіця памерла. Вера хадзіла як ценя. Мы дрыжэлі за яе жыццё. Не было надзеі на якуюсь рэальную дапамогу, хоць нешта рабіла ў гэтым напрамку "Самапомач". Ці мог тварыць у такіх абставінах нават такі здольны літаратар, як Тодар Лебяда?

Пасля II Усебеларускага кангрэсу эвакуацыя раскідала нас па розных кутках Беларусі і ўсяго свету. Больш мы з Тодарам Лебядой, як і з Н. Арсенневай, С. Хмарай, А. Орсай і многімі іншымі, не сустрапіся.

Аляксей АНІШЧЫК.

З АПОШНІХ ВЕРНІСАЖАЎ

У Дзяржаўным мастацкім музеі праходзіць цікавая выстава каліграфіі "ЛІТАРТ". На ёй прадстаўляюць свае творы 9 розных па светаадчуванню, узросту і падыходу да творчасці мастакоў. Агульнае для ўсіх іх выказаў Павел Семчанка ва ўступным артыкуле, што размешчаны ў каталогу выстаў: "Чысціня пісьма -- чысціня душы". Павел Семчанка -- вядомы мастак, пра якога наша газета пісала падчас выхаду ў свет ягонай прыгожай кнігі "Мелодыі каліграфіі". Павел Семчанка па-ранейшаму выкладае ў Акадэміі мастацтваў і нядаўна атрымаў навуковае званне прафесара. Творы Паўла Семчанкі "Вечер", "Ружы", "Усё лятуць і лятуць тыя коні" (па матывах вершаў М. Багдановіча), што экспануюцца на выставе, вельмі

прыгожыя. Яны заварожваюць, уцягваюць у імклівы танец ліній. Рыска, лінія становяцца мастацкім вобразам. Уладзімір Басальга прадставіў некалькі прац з серыі "Мова наша родная", якая выканана ў тэхніцы каларовай літаграфіі. Ягоныя працы -- гэта фантазія на тэму беларускай азбукі. Усе творы на выставе ў мастацкім музеі сцвярджаюць адно: каліграфія -- элемент моўнай культуры і прыгожа напісаная літара -- гэта элемент мастацтва.

НА ЗДЫМКАХ: работы П. СЕМЧАНКІ "Развітанне з радзімай" і У. БАСАЛЫГІ "Літара I" з серыі "Мова наша родная".

Алена СПАСЮК.

ВЫДААННЕ УНІКАЛЬНАЙ БІБЛІЯТЭКІ ЗАВЕРШАНА

Выдавецтва "Юнацтва" завяршыла выпуск 15-томнай "Бібліятэкі дзіцячай літаратуры" народаў былога СССР. Апошняй чытачы атрымалі кнігу "Зорны карагод", якая знаёміць з творами 48 найбольш вядомых пісьменнікаў Расіі.

Варта зазначыць, што літаратуры кожнай рэспублікі былога СССР прысвечаны асобны том. Афэрмілі іх таксама нацыянальныя мастакі.

СССР распаўся, але літаратура, як духоўны набытак, не мае межаў. Яна ўзбагачае і будзе ўзбагачаць многія пакаленні, знаёмячы з творчымі скарбамі народаў-суседзяў і сяброў.

Ідэя стварэння і выпуску бібліятэкі (як і шэрагу іншых) належыць дырэктару выдавецтва, вядомаму пісьменніку Валянціну Лукшу. Дарэчы, аналігічнага выдання няма больш нідзе. "Юнацтвам" праведзена вялікая арганізацыйная і творчая работа. У працы над падрыхтоўкай падрадкаўнікаў, перакладамі твораў на беларускую мову прынялі ўдзел многія вядомыя пісьменнікі былых саюзных рэспублік, лепшыя творчыя сілы Беларусі.

На гэтым выдавецтва не спыніла выпуск фундаментальных серыяў. Ужо выдадзены два тамы "Бібліятэкі замежнай дзіцячай літаратуры" (запланавана ў 30 тамах). Распачата і "Бібліятэка беларускай дзіцячай літаратуры" (выйдзе ў 10 тамах). Выданне гэтых бібліятэк ажыццяўляецца ў Беларусі ўпершыню. Разам усе тры бібліятэкі складуць 55-томнае выданне лепшых твораў пісьменнікаў свету для дзяцей.

Міхась ПАЗНЯКОЎ.

У ВАШУ КАЛЕКЦЫЮ ШЭДЭЎРЫ НА МАРКАХ

Філатэлістычныя калекцыі беларускіх збіральных марак папоўніліся новымі цікавымі мініяцюрамі. Пошта рэспублікі выпусціла ў абарачэнне даўно чакаемую серыю марак, прысвечаную беларускім мастакам. У свеце філатэлістаў ужо даўно ў модзе тэма — жывапісу на марках. Не кожны мае магчымасць наведаць вядомыя карцінныя галерэі, свету, каб убачыць шэдэўры пэндзля вялікіх майстроў. Сабраныя ж маркі на гэтую тэму дапамагаюць “наведаць” любы музей свету не выходзячы з дому.

Беларускія філатэлісты мелі ў сваіх калекцыях ўсяго некалькі марак, на якіх былі рэпрадукцыраваны карціны беларускіх майстроў пэндзля. Іх нямнога. Гэта вядомая серыя марак пошты былога СССР “Жывапіс Беларусі”, што складаецца з пяці мініячур з рэпрадукцыямі палотнаў І.Хруцкага “Партрэт жонкі з кветкамі і фруктамі” (1839 год) (на марцы ініцыялы Хруцкага дадзены як І.Ф.), У.Бяльніцкага-Бірулі “Ранняя вясна” (1912 год), Я.Зайцава “Юны партызан” (1943), М.Савіцкага “Партызанская мадонна” (1967) і В.Цвірка “Збожжа ўбрана” (1972). З іншых “карцінных” выпускаў пошты былога Саюза можна ўпамінуць марку з серыі “Кветкі ў творах жывапісу” з рэпрадукцыяй карціны І.Хруцкага “Кветкі і фрукты” (1839), якая захоўваецца ў Дзяржаўным рускім музеі. Творам гэтага беларускага мастака “пашанцавала” ў філатэліі. Яго карціны тройчы паказаны на паштовых мініяцюрах. У 1986 годзе, адзначаючы 100-годдзе Траццякоўскай галерэі, пошта Рэспублікі Мадагаскар выпусціла серыю марак з шэдэўрамі гэтага музея. На адной з марак серыі паказана рэпрадукцыя карціны І.Хруцкага “Кветкі і гародніна” (1839).

Новы выпуск беларускай пошты складаецца з трох шматкаляровых мініячур, выкананых у арыгінальнай форме. Серыю адкрывае марка, прысвечаная Фердынанду Рушчыцу (1870–1936), ураджэнцу Валожыншчыны, жывапісцу, графіку, тэатральнаму дэкаратару і педагогу. Яго творчасць звязана з жывым Беларусі, Літвы і Польшчы. Ф.Рушчыц вучыўся ў Пецярбургскай Акадэміі мастацтваў у І.Шышкіна і Куінды, быў прафесарам Школы прыгожых мастацтваў у Варшаве,

Кракаўскай Акадэміі мастацтваў, аддзялення прыгожых мастацтваў Віленскага ўніверсітэта. Партрэт мастака паказаны на фоне яго вядомай карціны “Зямля” (1898), што захоўваецца ў Нацыянальным музеі ў Варшаве. У Нацыянальным мастацкім музеі Беларусі ёсць адна карціна Ф.Рушчыца “Ля касцёла” (1899).

На наступным паштовым знаку гэтай серыі — партрэт беларускага жывапісца і скульптара, графіка і фалькларыста Язэпа Драздовіча (1888–1954). У пачатку стагоддзя Язэп Драздовіч вучыўся ў Віленскай мастацкай школе, выкладаў маляванне ў школах Заходняй Беларусі, афармляў кнігі, стварыў графічную серыю малюнкаў беларускай замкавай архітэктуры. Ён створана серыя карцін аб сярэднявековай Полаччыне. У 1940 годзе мастак аформіў серыю малюнкаў аб прыродзе Беларусі. Скарынінскія серыя работ створана мастаком таксама ў 1940 годзе. На марцы паказана яго вядомая карціна “Пагоня” (Пагоня Ярылы). Язэп Драздовіч ураджэнец Глыбоцкага раёна.

На апошняй марцы паказана карціна “Дарогай жыцця” (1934 год) беларускага і літоўскага жывапісца і графіка П.Сергіевіча (1900–1984). Сергіевіч вучыўся на мастацкім факультэце Віленскага ўніверсітэта, у Кракаўскай Акадэміі мастацтваў. Стварыў серыю партрэтаў “Беларускія народныя тыпы” (1930). У сваёй творчасці ўзнаўляў гістарычнае мінулае Беларусі — работы аб Скарыне, Каліноўскім — многа твораў прысвяціў купалаўскай тэме, расказаў аб прыродзе роднай зямлі.

Усе тры маркі новай серыі аднолькава аформлены — на фоне мастацкага палатна, пэндзляў, перавітых стужкай колераў дзяржаўнага флага рэспублікі — партрэт мастака. У дзень выхаду марак у паштовае абарачэнне, на Мінскім паштамце было арганізавана спецыяльнае гашэнне, штэмпелем “Першы дзень” марак гэтай серыі. Быў таксама выпушчаны спецыяльны канверт “Першы дзень”, які аформіў мастак Л.Варэца.

Леў КОЛАСАЎ.

СКАРБЫ ЦЭНТРА “СКАРБНІЦА”

(Заканчэнне.
Пачатак на 1-й стар.)

— Адзенне для артыстаў і проста для звычайных заказчыкаў толькі невялікая частка нашых вырабаў, — гаворыць Мікалай Тарлеці. — Па паслугі ў цэнтр звярталіся пасольствы Рэспублікі Беларусь у Швейцарыі, Францыі, Расіі, для якіх мы шылі штормы на вокны. А яшчэ вышываем ручнікі, вырабляем старадаўнія прадметы сляянскага побыту. Тут і розныя коўшыкі, і шкатулкі, і сувеніры, пляцём са ламаюцца капелюшцы, робім плялькі. Прадпрыемства знаходзіцца ў Мінску. А гэта выгадна не толькі для мінчан, але і пакупнікоў-замежнікаў, якія з задавальненнем набываюць нашы вырабы.

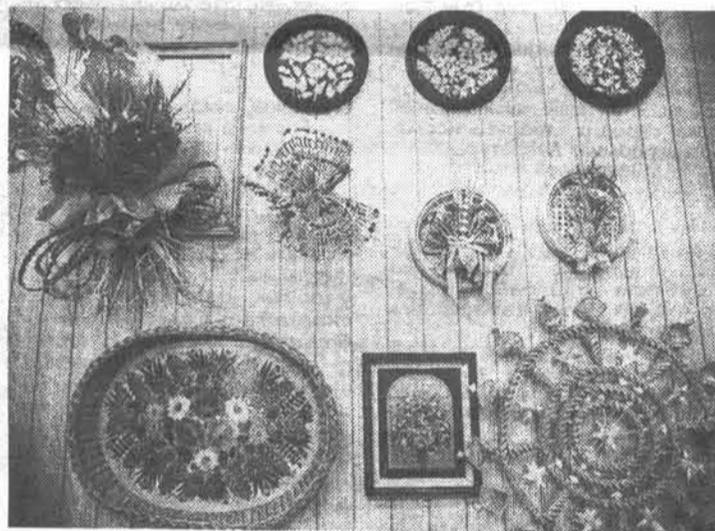
Іх рэкламаваць не трэба. Цэнтру прысуджана “Залатая зорка якасці”. Уладальнікаў яе ва ўсім свеце нямнога.

— Нам бы ганарыцца гэтым, — гаворыць Мікалай Пятровіч, — ды выйшла няёмка. Па зорку трэба ехаць у Іспанію, а мы не маем грошай на білет — 2 тысячы долараў. Сума для прадпрыемства вялікая. Ці не лепей затраціць яе на сыравіну?

Што ж гэта за такое прадпрыемства, да паслуг якога звяртаюцца знакамітыя артысты, катэгорыя людзей, якія і добра разбіраюцца ў модзе, і, часам, капрызныя ў падборы адзення, мяняюць яго ледзь не перад кожным выступленнем?

Цэнтру ўсяго два з паловаю гады. Але створаны ён не на пустым месцы. Некалі ва ўсім былым Саюзе добра ведалі Навукова-даследчую мастацка-эксперыментальную лабараторыю ў Мінску. З ёй супрацоўнічалі ўсе рэспублікі. У 1992 годзе лабараторыя была пераўтворана ў Цэнтр беларускіх народных рамёстваў “Скарбніца”.

Засталося старое абсталяванне, фактычна не змяніўся і калектыв. І сёння мы ўбачылі дзесяты людзей, што некалі пачыналі працаваць літаральна з першага дня арганізацыі лабараторыі: Людміла Падабед, Наталія Нядзвецкая, Людміла Тарасова, іншыя. Дык ці не адбылася толькі змена шыпды?

— Не, — адказвае дырэктар Цэнтру. — Мы займаемся прапагандай народнага мастацтва, мастацкіх рамёстваў Беларусі. Кожны, хто ўсім гэтым цікавіцца, можа непасрэдна на прадпрыемстве знайсці так званыя напрацаваны матэрыялы: і ў слайдтэцы (4 868 штук), і ў картатэцы (13 252 адзінкі), і ў альбомах (78 штук), і ў кніжках, часопісах... Фактычна гэта прадпрыемства на сённяшні дзень з’яўляецца адзінай у нас установай, якая праводзіць комплекс навукова-даследчых работ у галіне гісторыі, сучасных праблем беларускага народнага мастацтва, мастацка-эксперыментальных прац па аднаўленню і развіццю промыслаў, тэхнікі беларускіх мастацкіх рамёстваў.

На першы погляд, занадта панавуковаму выказаўся Мікалай Пятровіч. Накшталт “займаемся прапагандай народнага мастацтва” ці “ствараем вырабы ў традыцыйным стылі”. Але давайце пагутарым з супрацоўнікамі Цэнтру, уважліва ўгледземся ў вышыўку, кроі адзення, або ў роспіс сувеніраў і адразу ўспомнім, што гэта мы недзе

даўным-даўно сустракалі, знаходзілі ручнікі бабурь з арыгінальнай вышыўкай, на гарышчы валяўся саламяны капялюш яшчэ прадзеда, які цяпер плятуць майстрыхі, ці робяць роспіс коўшыкаў-чарпакоў майстры “Скарбніцы” ў стылі мінулых стагоддзяў. Праўда, нешта ўносіцца і сваё, кожнаму супрацоўніку дадзена на гэта права, але, як падалося, у рамках, у стылі нашага нацыянальнага беларускага.

Напрыканцы знаёмства з Цэнтрам беларускіх народных рамёстваў падумалася: паболей бы нам такіх прадпрыемстваў. Вялікую справу робяць яны. Не даюць нам сёння забыць аб тым, што мы маем багатую народную спадчыну, якую трэба і цаніць, і шанавать, і аднаўляць.

Яўген ТУРАЙКЕВІЧ.

НА ЗДЫМКАХ (1—8 стар.): майстар пляцення з лазы Галіна САПУН і мастак роспісу па дрэзве Святлана ЛУЖКОЎСКАЯ; у тэацім цэ-ху Цэнтру; вырабы прадпрыемства.

Фота Віктара СТАВЕРА.

ВАС ШУКАЮЦЬ І ЧАКАЮЦЬ СВАЯКІ

Родныя шукаюць дзяцей і ўнукаў ПРАТАСЕНІ Антона Іосіфавіча, які нарадзіўся ў вёсцы Замоща Слуцкага раёна Мінскай вобласці. Даводзіцца родным дзядзькам ПРАТАСЕНІ Івану Якаўлевічу, 1914 года нараджэння.

ПРАТАСЕНІ Антон выехаў у ЗША ці ў Канаду ў 1917–1918 гадах ва ўзросце прыкладна 20 гадоў. Ён да 50-х гадоў дасылаў пісьмы свайму

пляменніку ПРАТАСЕНІ Івану Якаўлевічу, які цяпер пражывае ў горадзе Маргілёве па адрасу: г.Маргілёў, вуліца Баха, дом 12, кв. 66, тэлефон 222-856.

Калі хто-небудзь ведае пра лёс родных, просім паведаміць на адрас:

220004, Беларусь, г.Мінск, вул. Заслаўская, 25, кв. 351. КІРЫК Нэлі Іванаўне, тэл. 26-88-38.

Рэдактар Вацлаў МАЦКЕВІЧ

ЗАСНАВАЛЬНІК:

Беларускае таварыства па сувязях з суайчыннікамі за рубяжом (таварыства “Радзіма”).

НАШ АДРАС:

220600, МІНСК, ПРАСПЕКТ
Ф. СКАРЫНЫ, 44.

ТЭЛЕФОНЫ: 33-01-97, 33-02-80,
33-03-15, 33-16-56, 33-07-82.

Пазіцыя рэдакцыі і аўтараў, матэрыялы якіх друкуюцца на старонках “Голасу Радзімы”, не заўсёды супадаюць.

Газета набрана і звярстана ў камп’ютэрным цэнтры рэдакцыі газеты “Вечерний Минск”. Аддрукавана ў друкарні “Беларускі Дом друку”. (220041, г. Мінск, пр. Скарыны, 77.) Тыраж 6 000 экз. Індэкс 63854. Зак. 4. Падпісана да друку 23. 1.1995 г.